

แนวความคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง " การไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์" จะเสนอ
แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นลำดับดังนี้

1. แนวความคิดกระแสเสรีของข้อมูลข่าวสาร หรือการไหลของข้อมูลข่าวสาร
อย่างเสรี (The Free Flow of Information)
2. แนวความคิดทัศนะความเป็นผู้ครอบงำของสหรัฐอเมริกา (The American
Hegemony Paradigm)

3. แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการไหลของรายการโทรทัศน์
ระหว่างประเทศ

- 3.1 ทัศนะกระแสเสรีของข้อมูลข่าวสารหรือการไหลของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี
  - 3.2 ทัศนะความเป็นผู้ครอบงำของประเทศสหรัฐอเมริกา
  - 3.3 ทัศนะแนวโน้มใหม่มาสู่การผสมผสานกันหรือแบบจำลองใหม่ที่เป็นอิสระ
4. แนวความคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับการสื่อสารและวัฒนธรรม
  5. แนวความคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับผู้ส่งสาร
    - 5.1 การกำหนดหัวข้อเรื่องในการพิจารณา (Agenda-Setting)
    - 5.2 ผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper)
  6. โครงสร้างสื่อมวลชนวิทยุโทรทัศน์ไทย
  7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ

การสื่อสารเป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับทุก ๆ ระบบภายในสังคม ดังที่ แดเนียล เลอร์เนอร์ (Daniel Lerner , 1957 : 267) อธิบายว่า "ระบบการสื่อสาร เป็นทั้งตัวบ่งชี้และกลไกของการเปลี่ยนแปลงภายในระบบสังคมทั้งหมด"

ดังนั้น ความขัดแย้ง เรื่องการสื่อสารระหว่างประเทศ จึง เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของมวลมนุษยชาติ เพราะประเทศที่เป็นฝ่ายเสียเปรียบทางด้าน การสื่อสาร ก็อาจจะได้รับผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในระบบโครงสร้างสังคมของตนได้ จึงไม่น่าแปลกใจเลย เมื่อปัญหาการสื่อสารระหว่างประเทศได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์กันมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ระบบการสื่อสารได้มีวิวัฒนาการความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วและมีการใช้สื่อมวลชนกันอย่างขนาดใหญ่

ปัญหาในเรื่องนี้ ได้รับความสนใจจากนักวิชาการต่าง ๆ มาโดยตลอด นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา จนกระทั่ง เป็นแรงกดดันให้ยูเนสโก (Unesco) ต้องตั้งคณะกรรมการการศึกษาปัญหาทางการสื่อสารระหว่างประเทศขึ้น ซึ่งเป็นผลสรุปจากการประชุมในสมัยชาติใหญ่ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมขององค์การสหประชาชาติ (Unesco) เมื่อปี 1976 ว่า "ควรจะให้ความสำคัญสูงสุดแก่การแสวงหามาตรการในอันที่ จักลดช่องว่างทางการสื่อสารระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้ว และกำลังพัฒนา เพื่อนำมาซึ่งกระแสข่าวสารระหว่างประเทศที่เสรีและสมดุลยิ่งขึ้น" (Sean McBride, 1980: 295) คณะกรรมการระหว่างประเทศชุดนี้ นำโดย ซีน แมคไบรด์ (Sean McBride) นักกฎหมาย และนักการเมืองชาวไอริช ประธานสำนักงานสันติภาพระหว่างประเทศ ผู้ก่อตั้ง Amnesty International และเคยทำงานเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมานาน เคยได้รับรางวัลโนเบล เมื่อปี 1974 เป็นผู้ที่ได้รับเกียรติให้เป็นประธานคณะกรรมการชุดนี้ และยังมีนักหนังสือพิมพ์ และนักวิชาการจากประเทศต่าง ๆ ร่วมเป็นกรรมการอยู่ด้วย 10 คน คณะกรรมการชุดนี้ได้รับมอบหมายให้ศึกษาสถานการณ์ ปัญหา และแนวทางปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาการสื่อสารของสังคมสมัยใหม่ โดยจะต้องทำรายงานให้แล้วเสร็จสมบูรณ์ ในปี 1979

ในการประชุมนัดแรกของคณะกรรมการ เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 1977 ซีน แมคไบรด์ ได้กล่าวสุนทรพจน์ ที่น่าสนใจมาก ประเด็นแรกที่เขาพูดถึงก็คือ เหตุผลของการที่ต้องศึกษาปัญหาของการสื่อสารในระดับโลก

1. เพราะว่าการสื่อสาร เป็นพื้นฐานที่สนับสนุนวัตถุประสงค์ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของโลก และของทุก ๆ ประเทศ

2. เพราะว่าการสื่อสาร เกี่ยวโยงอย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างของอำนาจ แต่เขา เชื่อว่าการสื่อสารหลายวิธี เท่านั้นที่จะนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย

3. เพราะว่ามี การบิดเบือนขัดขวางทางเดิน และเนื้อหาของข่าวสาร โดยพลังทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและการเงิน รวมทั้งการใช้เสรีภาพในทางที่ไม่รับผิดชอบกันอย่างกว้างขวาง

4. เพราะว่าการสื่อสาร เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สลับซับซ้อน นอกจากการสื่อสารมวลชนแล้ว ยังมีการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารของกลุ่ม ซึ่งมีความหมายต่อมนุษย์ และสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของทุกประเทศในโลก

5. เพราะว่าการสื่อสารในแต่ละประเทศ เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระหว่างประเทศ อย่างแยกไม่ออกและการสื่อสารระหว่างประเทศก็ยังมีปัญหาการผูกขาดและความไม่สมดุลย์ ปัญหาบทบาทของบริษัทหลายชาติ และความไม่ยุติต่อมรดกทางวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ

นอกจากนั้น เขายังได้กล่าวถึงความ เกี่ยวกันอย่างสลับซับซ้อนของปัญหาการสื่อสาร กับปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาทางจิตวิทยา สังคมวิทยา กฎหมาย การศึกษา ภาษา วัฒนธรรม เทคโนโลยี และการเมือง เป็นต้น แต่ที่สำคัญก็คือ คำถาม 4 ข้อในตอนสุดท้ายของสุนทรพจน์นั้น เป็นคำถามที่ต่อเนื่องกันและเป็นคำถามที่ต้องการคำตอบที่ถูกต้องอย่างรีบด่วน ที่เขาก็มองว่า คณะกรรมการจะอุทิศพลังความคิด เพื่อที่จะหาคำตอบให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ คำถาม 4 ข้อ ดังกล่าว (สมควร กวียะ 2521 : 112 - 113) คือ

1. การเดินทางของข่าวสารอย่างเสรี และมีความสมดุลย์หมายความว่าอะไร
2. ระเบียบข่าวสารใหม่ของโลก (New World information order)

หมายความว่าอะไร เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระเบียบ เศรษฐกิจใหม่ของโลกอย่างไร?

3. "สิทธิในการสื่อสาร" จะถือเป็นแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติใหม่ในโลกของการสื่อสารได้หรือไม่ ทั้งในแง่ของกฎหมายและจริยธรรม

4. เราจะรับประกันและพิทักษ์ความ เที่ยงธรรมและความเป็นอิสระของสื่อมวลชนได้อย่างไร?

คำถามทั้ง 4 ข้อนี้ ดูเหมือนจะเป็นจุดเริ่มต้นของวิธีการแก้ปัญหาการสื่อสารที่มีผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติที่ถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ครั้งสำคัญที่ได้มีการพูดถึงปัญหาของการสื่อสารภายในโลกอย่างจริงจัง เป็นครั้งแรก

การผลิตรายงานของคณะกรรมการการชุดนี้ ได้สรุปว่า โดยสภาพทั่ว ๆ ไปแล้ว ได้เกิดความไม่สมดุลย์ในกระแสข่าวสารระหว่างประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ความไม่สมดุลย์ดังกล่าว เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนและแตกต่างกันไปในหลายระดับ ทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพ อาจจะแบ่งออกเป็นหลายระดับดังนี้ (ระวีวรรณ ประกอบผล 2525 : 86 - 87)

1. ระหว่างประเทศโลกที่หนึ่งและโลกที่สองกับประเทศโลกที่สาม
2. ระหว่างประเทศที่มีระบบการเมืองและสังคมแตกต่างกัน
3. ระหว่างประเทศพัฒนาแล้วที่มีระบบการเมืองแบบเดียวกัน แต่มีขนาดและศักยภาพแตกต่างกัน
4. ระหว่างประเทศโลกที่สามด้วยกันเอง
5. ระหว่างข่าวสารทางการเมืองและข่าวสารทางด้านอื่น ๆ ได้แก่ ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม อันจำเป็นแก่การพัฒนา
6. ระหว่างข่าวสารที่เรียกว่า "ข่าวดี" กับข่าวร้าย" ซึ่งมีผลกระทบต่อจิตใจของมนุษย์
7. ระหว่างข่าวที่เป็น เรื่องของ เหตุการณ์ปัจจุบันที่อยู่ในความสนใจของประชาชน และข่าวในเชิงวิเคราะห์เจาะลึกถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างแท้จริง

จากปัญหาการสื่อสารระหว่างประเทศที่ถูกนำเสนอโดยรายงาน แม็คโบรท์ นี้ สืบเนื่องมาจากกระแสแนวความคิดสองด้านที่ต่อต้านกัน คือ The free flow of information และ The American Hegemony ที่นำมาใช้ตีความธรรมชาติของการไหลข้อมูลข่าวสารโดยมีทัศนะแนวคิดที่แตกต่างกัน ดังจะกล่าวกันต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับกระแสเสรีของข้อมูลข่าวสาร หรือการไหลของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี
(The Free Flow of Information)

แนวความคิดนี้เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นการประกาศขององค์การ

สหประชาชาติ ปี 1946 และการประกาศในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปี 1948 โดยมองเห็นว่าการไหลของข่าวสารไปยังประเทศต่าง ๆ เป็นสิ่งที่สำคัญกว่าสิทธิของแต่ละประเทศที่จะมาสกัดกั้นการไหลของสื่อ ประเทศใดประเทศหนึ่งอาจจะมีสิทธิที่จะห้ามไม่ให้บุคคลใดหรือสิ่งใดเข้ามาประเทศของตน แต่ปฏิญญาสากลขององค์การสหประชาชาติ กล่าวว่า ประเทศต่าง ๆ ไม่มีสิทธิที่จะไปสกัดกั้นการไหลของข่าวสาร สิทธิของปัจเจกชนที่จะเข้าไปรับ การไหลของข่าวสารจะต้องมีความสำคัญหรือมาก่อนสิทธิของรัฐที่จะปกป้องอาณาเขตของตัวเอง และยังได้เน้นถึงความสำคัญของสิทธิการไหลของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรีว่า เป็นสิทธิสำคัญของแต่ละบุคคลที่จะแสดงถึง เสรีภาพของความคิดเห็นโดยผ่านสื่อต่าง ๆ และไม่คำนึงถึง เส้นพรมแดนระหว่างชาติ

ทัศนะของแนวคิดนี้ เกิดขึ้นมาจากพื้นฐานความมีเสรีภาพของมนุษย์และอุดมการณ์ทางความคิดแบบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งของอเมริกา ว่ารัฐบาลมีข้อผูกพันต่อการให้บุคคลมีโอกาส ในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล ความคิดต่าง ๆ ที่เท่าเทียมกัน กระแสเสรีของข้อมูลข่าวสารตั้งอยู่บน กฎเกณฑ์ที่มั่นคงทางจริยธรรมในสิทธิของมนุษย์

การที่แนวความคิดนี้ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย เนื่องจากสหรัฐอเมริกาและ ประเทศทางตะวันตกประสบความสำเร็จในการทำลายระบบการปกครองแบบเบ็ดเสร็จ (อำนาจนิยม) ลงได้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยอยู่ในฐานะผู้ปลดปล่อยและนำความสงบสุขมาสู่ประเทศต่าง ๆ อีกทั้งหลักการ เรื่องการไหลของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรีก็เป็น รากฐานของนโยบายสหรัฐอเมริกาที่อยู่ในฐานะอภิมหาอำนาจในขณะนั้น รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับ เสรีภาพก็เป็นแนวคิดที่ประชาชนโดยทั่วไปก็ให้ความสนใจอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม รากเหง้าของอุดมการณ์ความคิดนี้ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดแบบ เศรษฐศาสตร์(Classical economics) และการค้าแบบเสรี ที่ว่าในตลาดการค้าที่เสรี ย่อมมีการแข่งขันที่เสมอภาคกัน กิจกรรมต่าง ๆ ในตลาดการค้าไม่ปรากฏมือที่จะเข้ามาทำการ ควบคุมได้ หลังการตลาดเท่านั้นที่เป็นกฎความจริงที่จะเข้ามาควบคุม ดังที่ อาดัม สมิท (Adam Smith) ได้กล่าวไว้ว่า การค้าเสรีระหว่างประเทศต่าง ๆ เป็นสิ่งที่น่าพอใจและเป็น ความก้าวหน้าของชาติที่เป็นกลาง แนวคิดกระแสเสรีของข้อมูลข่าวสารก็อยู่บนแก่นความคิดแบบ เศรษฐกิจทุนนิยมในบริบทเดียวกัน ว่ายังคงมีความสมบูรณ์ของข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศ ซึ่งอยู่ภายใต้หลังการควบคุมตามธรรมชาติของการไหลข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี (Schement, et. al. 1984 : 166)

กระแส เสร็จของข้อมูลข่าวสารถูกเห็นว่าเป็นองค์ประกอบที่สมบูรณ์ในกระบวนการ
ทันสมัยและการพัฒนาประเทศ เป็นการกระตุ้นที่เป็นผลประโยชน์ของประเทศและระหว่างประเทศ
ในการถ่ายทอดเทคโนโลยี วิทยาการความรู้ความก้าวหน้า การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมโดย
ผ่านทางสื่อมวลชนต่าง ๆ (Schement, et. al.1984:167) ซึ่งถูกเสนอเป็นแนวคิดใน
จุดกำเนิดร่วมกันของ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมและอุดมการณ์ความคิดแบบประชาธิปไตยของอเมริกา

บทบาทของการสื่อสารในทศวรรษ 1960 จึงเหมือนกับยาสารพัดประโยชน์ที่สามารถ
ช่วยแก้ไขโรคค้อยพัฒนาต่าง ๆ อย่างได้ผล

นโยบายการให้ความช่วยเหลือประเทศค้อยพัฒนาของสหรัฐอเมริกา ในทศวรรษ 1950
และ 1960 ที่เชื่อว่า การเผยแพร่สถานีทำให้เกิดการทันสมัย เช่น โรงเรียนหรือสื่อมวลชน
จะทำให้เกิดการพัฒนามนุษย์ที่ทันสมัย และบุคคลที่มีบุคลิกภาพเช่นนี้จะดำรงตำแหน่งที่มีบทบาท
สำคัญในสถาบันที่ทันสมัย เช่น โรงงาน บริษัท กระบวนการเช่นนี้จะทำให้เกิดการเจริญเติบโต
ทางเศรษฐกิจและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่เสถียรภาพทางการเมือง

บทบาทของการสื่อสารในการพัฒนา ตามข้อสันนิษฐานของนักวิชาการชาวตะวันตก
ในทศวรรษ 1960 ทำให้เห็นว่า จำเป็นต้องมีการไหลของข่าวสาร ระบบเศรษฐกิจ
การตลาด หนังสือพิมพ์ และระบบการค้าที่เป็นอิสระ แชรรม (Schramm) กล่าวว่
บทบาทที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของระบบการสื่อสารที่กำลังเจริญเติบโตคือ ช่วยทำให้กลไก
ของการตลาดสามารถดำเนินไปได้อย่างเต็มที่ (W.Schramm, 1964 : 20-44)

การควบคุมของรัฐบาลเกือบทุกรูปแบบถือว่าเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนา ควรจะมี
การถ่ายทอดทักษะและทัศนคติ ที่จำเป็นให้แก่ประชาชน เป็นการให้ทางเลือกหรือโอกาสใหม่
ที่ช่วยปลุกฝังวิถีชีวิตที่คน เราต้องมีความหวังที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้นและมีความ เชื่อว่าคนสามารถใช้ความ
พยายามทำให้ความหวัง เช่นนั้น เป็นจริงขึ้นมาได้ ที่สื่อมวลชนควรชี้ให้เห็น เพื่อเป็นการประกัน
ความหลากหลายของแหล่งที่มาของข้อมูลข่าวสาร และของความคิดเห็นที่เป็นจุดประสงค์ประการหนึ่ง
ของแนวคิดกระแส เสร็จของข้อมูลข่าวสาร

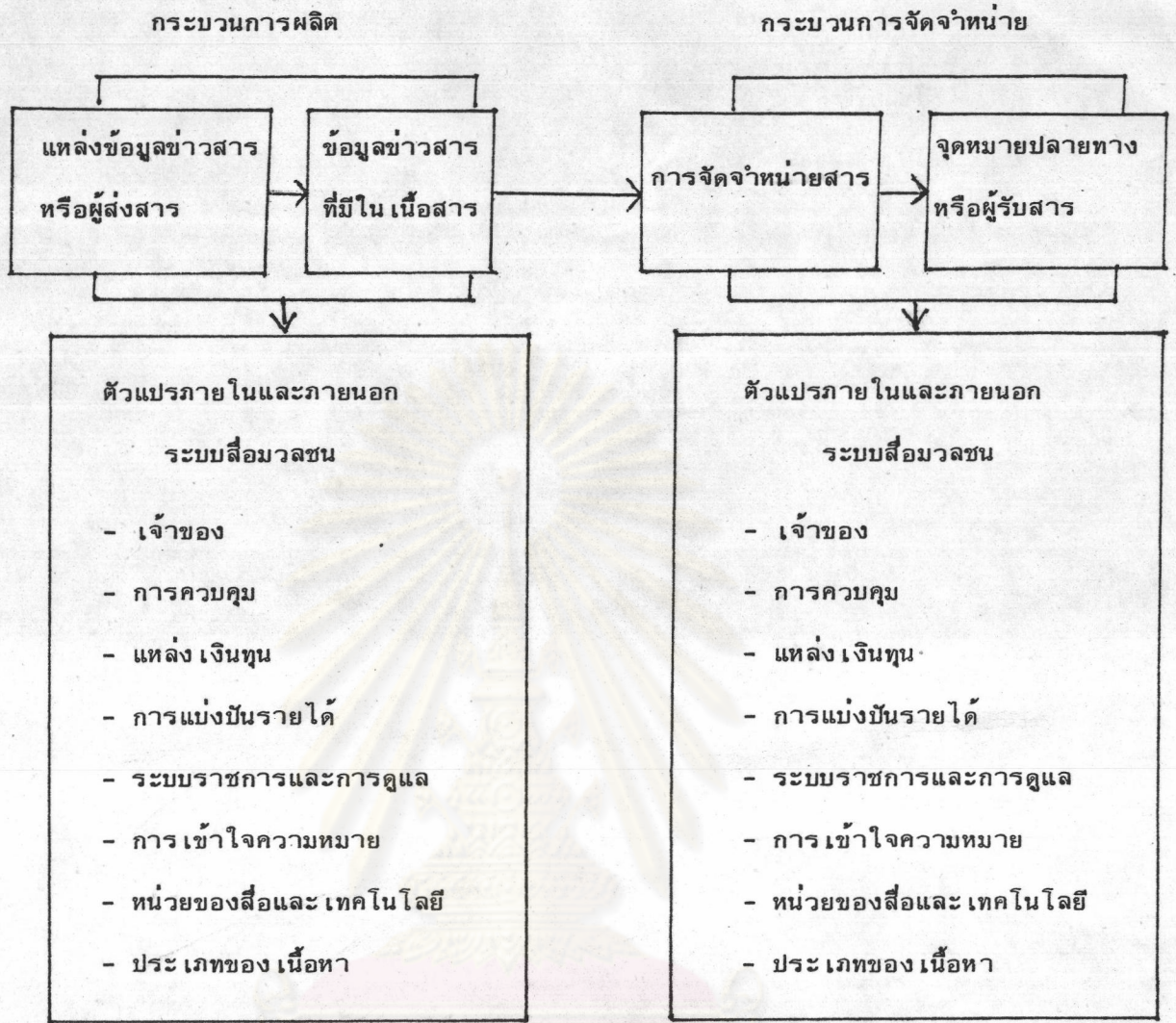
ด้วยเหตุนี้ การแพร่กระจายของแนวคิดกระแสเสรีของข้อมูลข่าวสาร จึงมีผลกระทบต่อไปยังประเทศที่ด้อยพัฒนาไม่สามารถปล่อยประชาชนให้มีคุณภาพต่ำดังที่เป็นอยู่ได้ ประเทศที่ด้อยพัฒนาต้องการประชาชนที่กระตือรือร้น รอบรู้ข่าวสาร และที่จะร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาประเทศ เพราะฉะนั้นประเทศด้อยพัฒนาจึงมีความจำเป็นรีบด่วนที่ต้องเร่งการไหลของข่าวสาร ให้การศึกษา สอนการอ่านออกเขียนได้ และความชำนาญด้านเทคนิคอย่างเพียงพอแก่ประชาชน การทำดังนี้เป็นหนทางเดียวที่จะปลูกเตรียม และระดมประชาชน การทำดังนี้เป็นหนทางเดียวที่จะปลูกเตรียมและระดมประชาชนให้เริ่มพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม และหนทางเดียวที่จะเร่งการไหลของข่าวสารให้การศึกษา สอนการอ่านออกเขียนได้ และความชำนาญด้านเทคนิคต่างๆ ให้เป็นไปอย่างรวดเร็วและราบรื่นก็โดยการนำสื่อมวลชนมาใช้ อย่างเต็มที่และอย่างมีประสิทธิภาพ

การสื่อสารมวลชนจึงถูกนำมาใช้และมีการเจริญเติบโตอย่างขนาดใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนา ปีเตอร์ โกลด์ดิง (Peter Golding) ได้ตั้งข้อสังเกตในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับกระแสเสรีของข้อมูลข่าวสารว่า อาจมองได้ในเชิงการรับโครงสร้างและบทบาทสื่อมวลชนจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาใช้ในประเทศกำลังพัฒนา เป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อจะใช้เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ แต่ก็มีเหตุความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอระหว่างการประยุกต์ใช้วิชาการที่เหมาะสมกับความต้องการขยายการค้าของประเทศผู้ผลิตที่ร่ำรวยกว่า และอีกประการก็คือ เกิดความไม่สมดุลระหว่างกระแสข่าวสารของประเทศต่าง ๆ ในโลกอย่างมาก อันเป็นผลมาจากการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการศึกษา วัฒนธรรมจากประเทศที่พัฒนาแล้วมายังประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งผ่านมาทางสื่อมวลชนต่าง ๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ดนตรี และการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๆ (Peter Golding, 1979 : 241-308)

จากทัศนะแนวคิดนี้ จึงนำมาสู่การวิเคราะห์ระบบการสื่อสารที่มุ่งไปที่กระบวนการผลิต และกระบวนการจัดจำหน่ายที่ประกอบไปด้วยตัวแปรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกกระบวนการสื่อสารที่เป็นตัวชี้ในการศึกษาการไหลของข้อมูลข่าวสาร โดยศึกษาจากแหล่งที่มาและเนื้อหาของสาร เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์การจัดจำหน่ายสาร ซึ่งกระบวนการจัดจำหน่ายเป็นดัชนีที่สำคัญที่สุด ในเรื่องพลังการไหลของข่าวสารที่ถูกจัดจำหน่ายไปในประเทศต่าง ๆ ในโลก

ซึ่งนำมาเป็นกรอบในการศึกษาการไหลของข้อมูลข่าวสารตามแผนภาพดังนี้

แผนภาพการไหลของข้อมูลข่าวสารสองขั้นตอน

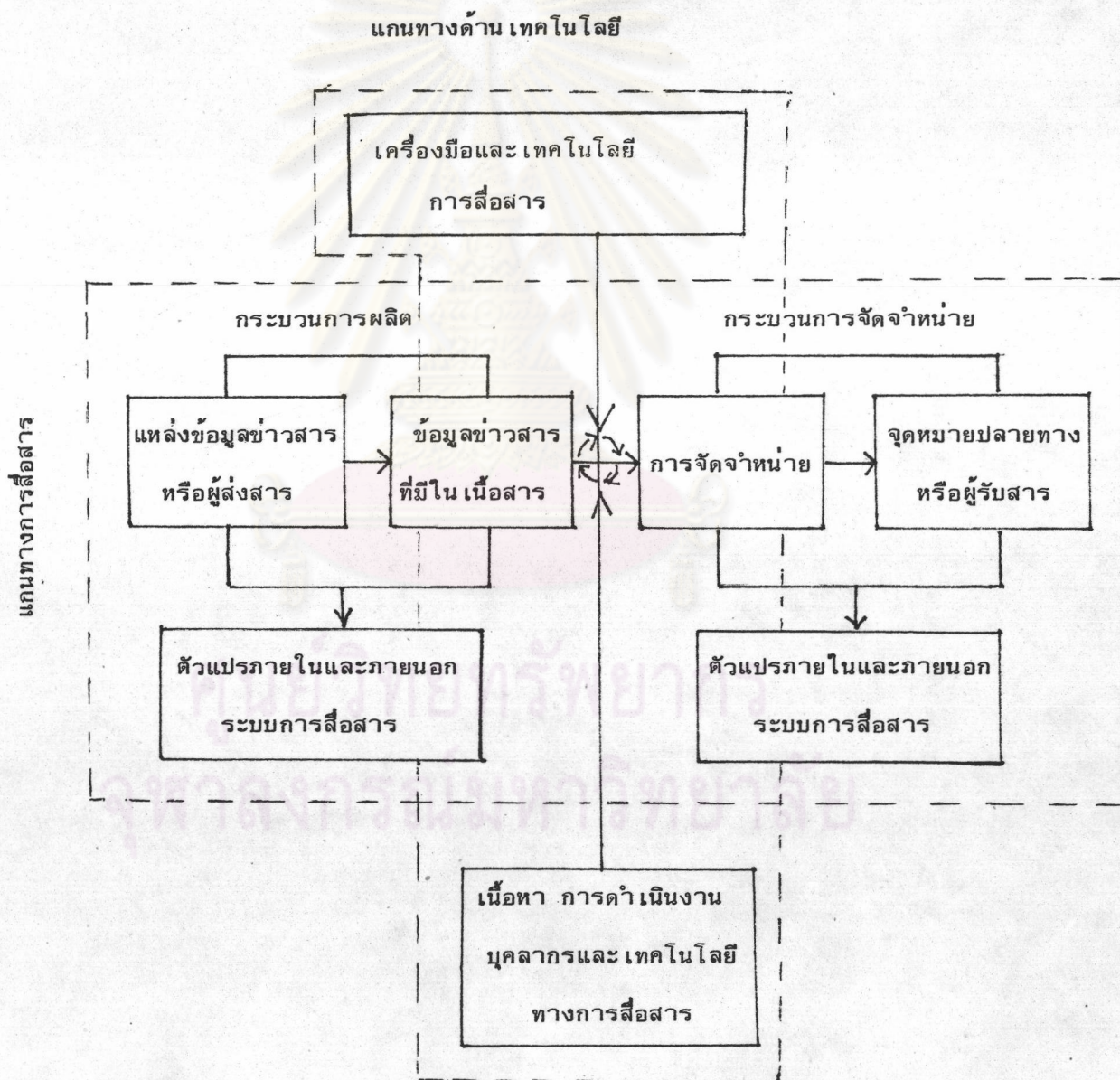
จากกรอบแนวความคิดการไหลของข้อมูลข่าวสารสองขั้นตอน ขยายมาสู่แบบจำลองการไหลของข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศที่แสดงถึงกระบวนการจัดจำหน่ายที่ได้เพิ่มแกนทางด้านเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่นับวันจะขยายตัวเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งสถาบันการการเมือง กฎระเบียบต่าง ๆ ที่นำไปสู่การขยายตัวของตลาด ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

แบบจำลองนี้ได้รวมเอาเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการสื่อสารระหว่างประเทศรวมเข้ากับระบบการจัดจำหน่ายสาร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 องค์ประกอบ คือ เครื่องมือการสื่อสารที่มีส่วนสำคัญในการส่งผ่านสาร ได้แก่ ดาวเทียม การกระจายเสียง ระบบไมโครเวฟ และอีกองค์ประกอบหนึ่งคือ เนื้อหา การดำเนินงาน บุคลากรของการสื่อสาร

ซึ่งการวิเคราะห์เรื่องการไหลของข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศ จำเป็นจะต้องศึกษาองค์ประกอบทั้งทางด้านเครื่องมือเทคโนโลยี (hardware) และเนื้อหา การดำเนินงาน มุคลากร (software) ทางการสื่อสาร ไปพร้อม ๆ กันเพราะองค์ประกอบทั้งสองด้านนี้ มีความสำคัญมากในระบบการไหลของข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศ (Hamid Mowlana, 1985 : 9-14)

แผนภาพ แบบจำลองการไหลของข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศ

2. แนวคิดทัศนคติความเป็นผู้ครอบงำของสหรัฐอเมริกา (The American Hegemony)

อุดมการณ์แนวความคิดนี้ เป็นความรู้สึกที่เติบโตขึ้นจากผลกระทบของประเทศไทยในโลกที่สาม คือ ปัญหา เรื่อง ความไม่สมดุลของการกระจายข่าวสารที่ปรากฏขึ้นอย่างรุนแรง ในช่วง 1960 - 1970 ความไม่เสมอภาคในการกระจายข้อมูลข่าวสารได้เป็นหัวข้อสำคัญในการประชุมระหว่างประเทศและเริ่มมีผู้เรียกร้องให้มีการกระจายข่าวสารอย่างเสรีและเสมอภาค ทั้งนี้ เนื่องจากในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านการสื่อสารตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์แนวความคิด กระแสเสรีของข้อมูลข่าวสาร (The free flow of information) ซึ่งสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ

ความจริงหลักการ เกี่ยวกับการไหลของข่าวสารที่เป็นอิสระ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสหรัฐอเมริกา ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองจะสิ้นสุดเสียอีก สิ่งที่สหรัฐอเมริกาต้องทำต่อไปในขณะนั้น คือ หาทางให้หลักการนี้ เป็นที่ยอมรับกันระหว่างประเทศด้วย โดยสหรัฐอเมริกาได้ผลักดันให้หลักการนี้เป็นนโยบายขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (Unesco) การที่จะให้องค์การสหประชาชาติยอมรับและนำเอาหลักการนี้มาประกาศเป็นนโยบาย เป็น เรื่องที่ไม่ยากเลยสำหรับสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น เพราะสหรัฐอเมริกาเองอยู่ในฐานะที่เป็นผู้ก่อตั้ง และให้เงินสนับสนุนแก่องค์การสหประชาชาติมากที่สุด

อีกทั้งในกลางทศวรรษ 1940 องค์การสหประชาชาติมีสมาชิกเพียง 50 ประเทศ และในจำนวน 50 ประเทศนี้ สองในห้าเป็นประเทศในละตินอเมริกา ซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกา เกือบทุก ๆ ด้าน ส่วนประเทศในยุโรปตะวันตกกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างมากมีความไม่มั่นคงทางการเมือง และต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกาอย่างมาก มีประเทศในตะวันออกกลาง เอเชีย และแอฟริกา ในขณะนั้นไม่กี่ประเทศที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติและประเทศเหล่านี้ ส่วนใหญ่ยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบจักรวรรดินิยม ที่เคยยึดครองตน กล่าวโดยสรุป องค์การสหประชาชาติในทศวรรษ 1940 ยังไม่ใช่องค์การโลกที่กว้างขวางนัก และยังคงขาดความเป็นอิสระอยู่มาก เสียงส่วนใหญ่ในองค์การสหประชาชาติสมัยนั้น เป็น "เสียงส่วนใหญ่โดยอัตโนมัติ" กล่าวคือ ประเทศสมาชิกที่อ่อนแอกว่า จะ "ยกมือ" ให้เมื่อประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจที่เข้มแข็งกว่ามีความต้องการ (H.I.Schiller 1979 : 348-349)

ผลที่เกิดขึ้น ก็คือ "กระแส เสรีของข้อมูลข่าวสาร" ได้กลายเป็นนโยบายหลักอย่างหนึ่งขององค์การสหประชาชาติ ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ได้ประกาศใช้ ในปี ค.ศ. 1948

ซึ่งสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความสำคัญกับหลักการนี้อย่างมาก โดยเล็งเห็นว่า การสื่อสารระหว่างประเทศจะเป็นเครื่องมือในการขยายตัวทางด้าน เศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี เสรีภาพด้านข่าวสาร เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในระบบที่ยอมรับ เสรีภาพของทุน และระบบการสื่อสารก็มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อโครงสร้างอำนาจของสหรัฐอเมริกา

มีนักวิชาการบางท่าน เช่น นอร์เดนสเตรง และ วาริส, ซิลเลอร์ (Nordenstreng and Varis, Schiller) ชี้ให้เห็นถึงเจตนาหรือแรงกระตุ้นในทาง เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ที่มีผลมาจากอังกฤษและฝรั่งเศส ที่มีอิทธิพลควบคุมแหล่งการค้าสำคัญ ๆ ของโลกมาเป็นเวลาช้านาน แม้สหรัฐอเมริกาจะขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ก็ไม่สามารถขยายเขตอิทธิพลทาง เศรษฐกิจและการ เมืองของคนได้รวดเร็วทันความต้องการ กิจกรรมด้านหนึ่งที่สหรัฐอเมริกามีอิทธิพลน้อยมากคือ เครือข่ายของการสื่อสารระหว่างประเทศ ในขณะที่สำนักข่าวรอยเตอร์ (Reuters) ของอังกฤษ เป็นสำนักข่าวระหว่างประเทศที่มีอิทธิพลมากที่สุด และเป็นที่ยอมรับกันว่า ความสามารถในการควบคุมการไหลของข่าวสารระหว่างประเทศ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับระบบการค้าและระบบการทหารที่มีขอบข่ายทั่วโลก

สงครามโลกครั้งที่สองทำให้สหรัฐอเมริกาสามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพที่ตนเสียเปรียบในเรื่องนี้ สำนักข่าวของอังกฤษและฝรั่งเศสกำลังประสบปัญหาด้านการเงิน สำนักข่าวของสหรัฐอเมริกา คือ เอสไอซีเอ็ดเดท เพรส (Associated Press (AP)) และยูไนเต็ด เพรส อินเตอร์เนชันแนล (United Press International (UPI)) เข้ามามีบทบาทในด้านข่าวสารระหว่างประเทศด้วยการสนับสนุนอย่าง เข้มแข็งจากวงการค้าธุรกิจและรัฐบาลของสหรัฐอเมริกา วงการธุรกิจของสหรัฐอเมริกามองเห็นความสำคัญของบทบาทด้านข่าวสารที่จะต้องครอบคลุมภูมิภาคใหม่ของโลกที่จะเป็น เป้าหมายในทางการค้าและการลงทุนของตน

นอกจากเจตนาหรือแรงกระตุ้นในทาง เศรษฐกิจที่กล่าวแล้ว ความปรารถนาที่จะมีข่าวสารที่เป็นอิสระ ยังมาจากแรงกระตุ้นทางการเมืองด้วยลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของลัทธิประชาธิปไตยแบบ เข้ามีส่วนร่วมของประเทศตะวันตก คือ ประเทศเหล่านี้มีข้อผูกพันที่จะต้องส่งเสริม เพื่อให้การไหลของข่าวสารในระบบการสื่อสารมวลชนของตน เป็นไป

อย่างอิสระและพอเพียง สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับข้อผูกพันนี้มากเป็นพิเศษ (เสถียร
เชียรประทัย 2531 : 125 - 126)

ดังจะเห็นได้จากคำพูดของ นายจอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลส (John Forster
Dulles) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ที่ว่า

"ถ้าหากข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะกำหนดนโยบายต่างประเทศได้เพียงเรื่องเดียว
กระแสเสรีของข้อมูลข่าวสารคือ นโยบายที่ข้าพเจ้าจะเลือก" (J.F. Dulles quoted
in H.I. Schiller 1979 : 345)

การสื่อสารระหว่างประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ถูกครอบงำ
โดยสหรัฐอเมริกาเสียเป็นส่วนใหญ่

เมื่อ ค.ศ.1970 นายซิวนิว เบรซนสกี (Zbigniew Brzezinski) ที่ปรึกษา
ด้านความมั่นคงของประธานาธิบดี จิมมี่ คาร์เตอร์ (Jimmy Carter) ได้ให้ข้อสังเกตว่า

"เท่าที่เป็นอยู่เวลานี้ สังคมอเมริกันส่งผลกระทบต่อสังคมอื่น ๆ ทั้งหมดอย่างมากที่สุด
ก่อให้เกิดผลรวมด้านการเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์และอุปนิสัยใจคอของชาวโลกอย่างลึกซึ้ง
ทกลีบ เเปอร์ เซนต์ของการสื่อสารภายในโลกทั้งหมดมีแหล่งมาจากสหรัฐอเมริกา....."
(Zbigniew Brzezinski quoted in Armand Mattelart 1983 : 55-57)

หรือจากการศึกษาระบบการสื่อสารทั่วโลก นายเจเรมี ทันสทอลล์ (Jeremy
Tunstall 1977 อ้างถึงใน บุญรักษ์ บุญญะ เขตมาลา 2529 : 29) ยืนยันว่า

"การสื่อสารมวลชนในโลกถูกครอบงำโดยความ เป็นอเมริกันอย่างโจ่งแจ้ง
ทั้งด้านเทคโนโลยี เนื้อหา การศึกษาและอุดมการณ์ทางวิชาชีพ ดังนั้น แม้กระทั่งระบบการ
สื่อสารมวลชนในที่ก่อตั้งขึ้นมาในแต่ละประเทศก็จัดได้ว่าเป็นส่วนขยายของความ เป็นอเมริกัน"

ซิลเลอร์ (Schiller 1969) ได้กล่าวไว้ว่า ระบบการสื่อสารของโลกเป็นภาพ
ปิรามิดที่สหรัฐอเมริกาอยู่บนยอดสูงสุดและประเทศในโลกที่สามเป็นฐานของปิรามิด และได้ชี้
ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสื่อมวลชนสหรัฐอเมริกา ระบบธุรกิจ และผลประโยชน์
ทางการทหารที่เป็นพลังขับเคลื่อน ผ่านการควบคุมทางระบบการสื่อสารภายในโลกให้อยู่
ภายใต้จักรวรรดินิยมอเมริกา

นายวิลเลียม เฮช.รีด (William H. Read 1976 : 8) ได้ให้คำอธิบายว่า "ประเทศต่าง ๆ ที่ต้องพึ่งพิงสหรัฐอเมริกาด้านการทหารและด้านเศรษฐกิจ ย่อมต้องพิจารณาอย่างรอบคอบที่จะไม่ก่อให้เกิดความไม่พอใจด้วยการขัดขวาง กระแสการไหลของบรรดาสื่อมวลชนต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกา ไม่ให้ไหลเข้าไปท่วมทับประเทศของตน"

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาเป็นการบ่งชี้ให้เห็นว่า การสื่อสาร เป็นทรัพยากรแห่งอำนาจที่มีความสำคัญอย่างมาก ระบบการสื่อสารระหว่างประเทศมีลักษณะ เป็นธุรกิจข้ามชาติของประเทศมหาอำนาจที่พยายามแผ่อิทธิพลทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม โดยเฉพาะการตกเป็นจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม(Cultural Imperialism)

ปรากฏการณ์ของจักรวรรดินิยมด้านสื่อ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของระบบจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรมทั้งหมด บริษัทข้ามชาติ (transnational Corporation) ด้านการสื่อสารของสหรัฐอเมริกานั้นรุ่งเรืองขึ้นมาในโลกโดยคู่แข่งกับบริษัทข้ามชาติอเมริกันอื่น ๆ อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านบริการและเครื่องอุปโภคและบริโภค ทุนที่บริษัทข้ามชาติโดยทั่วไปของสหรัฐอเมริกา ใช้จ่ายไปสู่ความสำเร็จในโลกก็คือ ความสามารถในการควบคุม เทคโนโลยี เงินทุน และกลไกด้านการตลาด และความคิด แนวโน้มของบริษัทข้ามชาติด้านการสื่อสารในสหรัฐอเมริกาในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีอยู่สองด้านด้วยกัน ในด้านหนึ่งมีการรวมกระจุก(concentration) มากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ธุรกิจทางการสื่อสารตกอยู่ในอุ้งมือของบริษัทข้ามชาติด้านการสื่อสารเพียงหยิบมือเดียว ในอีกด้านหนึ่ง มีการรวมกระจุก(conglomeration) มากยิ่งขึ้น นั่นก็คือ บริษัทข้ามชาติด้านการสื่อสารถูกดูดกลืนให้กลายเป็นองค์ประกอบของบริษัทข้ามชาติอื่นที่ดำเนินธุรกิจหลายด้านพร้อม ๆ กัน (บุญรักษ์ บุญณะ เขตมาลา 2529 : 29)

ระบบการสื่อสารซึ่งมีลักษณะ เป็นบริษัทข้ามชาติ ประกอบด้วยสื่อมวลชนและสิ่งที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ สำนักข่าว การโฆษณา ดนตรี และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งมีกำเนิดจากประเทศมหาอำนาจทางอุตสาหกรรม ช่วยกระตุ้นประชาชนในประเทศโลกที่สามให้ยอมรับรูปแบบองค์การทางสังคมและแบบแผนของชีวิตที่โลกเปลี่ยนมาจากตะวันตก นอกจากนั้นสื่อต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกันให้เกิด "แรงกดดันในด้านข่าวสาร" ซึ่งทำให้ผู้รับข่าวสารยอมรับ

ข่าวสารโดยปราศจากการส่งสัยใด ๆ เหมือนกับการชมภาพยนตร์ในโรงภาพยนตร์ เพราะฉะนั้นประชาชนจึง เชื่อว่าแบบจำลองการพัฒนาของตะวันตก เป็นขั้นตอนทางประวัติศาสตร์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ จะเห็นว่า ระบบการสื่อสารมวลชน ซึ่งมีลักษณะ เป็นธุรกิจข้ามชาติ สามารถแทรกซึมหรือมีอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมในประเทศโลกที่สาม สามารถทำให้ประชาชนในประเทศเหล่านี้ยอมรับ ค่านิยมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศที่เป็น เจ้าของบริษัทข้ามชาติ (เสถียร เขยประทับ, 2531 : 130)

จากปัญหาการถูกรุกราน ครอบงำ ทางวัฒนธรรม ของประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศในโลกที่สามนี้ ก่อให้เกิดปฏิกิริยาในประชาคมโลก ซึ่ง เห็นได้ชัดในช่วงปลายทศวรรษ 1960 ต่อช่วงต้นทศวรรษ 1970 โดยอาจจะได้รับการรำลึกถึงว่าเป็น "ทศวรรษแห่งการสื่อสาร" เพราะดูเหมือนว่าทั่วโลกต่างได้หันมาคิดทบทวนถึงปัญหาต่าง ๆ มากมายที่เกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตของสื่อทางการสื่อสารและบทบาทของการสื่อสารในสังคม

กลไกของการสื่อสารมวลชนสมัยใหม่ แสดงให้เห็นว่าถูก เชื่อมโยงสัมพันธ์อย่างสลับซับซ้อน และอย่าง เข้าใจยากกับโครงสร้างต่าง ๆ ทาง เศรษฐกิจและทางการเมืองในระยะสองสามทศวรรษที่ผ่านมา การผสมผสานกันของการสื่อสารมวลชนกับสถาบันอื่น ๆ ของสังคมยิ่งเพิ่มสูงขึ้น การควบคุมสื่อตกไปอยู่ในมือของคนจำนวนน้อยลง ๆ ทุกที (John A.R. Lee อ้างถึงใน บุญรักษ์ บุญณะเขตมาลา, 2521 : 11)

ด้วยเหตุนี้ประเทศที่อยู่ในฐานะ เสียเปรียบจึงได้เริ่มรวมตัวกันขึ้น เรียกร้องการปกป้องอธิปไตยแห่งชาติ และอธิปไตยทางวัฒนธรรม ซึ่งประเทศในโลกที่สามเหล่านี้ทราบดีว่า อิสรภาพทางการเมืองของโลกที่สามไม่ได้เป็น เงื่อนไขที่เพียงพอที่จะทำให้ฐานะของโลกที่สาม เปลี่ยนแปลงไปอย่างแท้จริงในความสัมพันธ์กับโลกภายนอก

นายฮาโรลด์ เอ. อินนิส (Harold A. Innis) ได้วิเคราะห์บทบาทของการสื่อสารในสังคมตั้งแต่สมัยโบราณแล้วสรุปว่า จักรวรรดิต่าง ๆ มักจะเป็นผู้ผูกขาดชีวิตทางการเมือง สื่อสารและ เงื่อนไขข้อนี้มักจะมีส่วนในการกำหนดโครงสร้างด้านอำนาจอย่างสำคัญ

ลักษณะทางโครงสร้างที่เด่นที่สุดของการสื่อสารระหว่างประเทศในเวลานี้ก็คือ ความไม่สมดุลย์ด้านทรัพยากร ข้อเท็จจริงทางการเมืองการสื่อสารดังกล่าวนี้ เป็นอาการของระดับ

การพัฒนาที่เหลื่อมล้ำในระดับโลก อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของการวิภาคแรงงานระหว่างประเทศ นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา นอกจากจะส่งผลกระทบต่อชีวิตทาง เศรษฐกิจของโลกอย่างลึกซึ้งแล้ว ยังได้ทำให้ชีวิตทาง เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสำคัญด้วย นั่นก็คืออุตสาหกรรมทางการสื่อสารมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้นทุกที จนกระทั่งมีการกล่าวถึง ระบบเศรษฐกิจข่าวสาร

ในการวิเคราะห์ระบบจักรวรรดินิยม นายจอฮาน กัลตุง (Johan Galtung) ได้กล่าวถึง แนวทางในการทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรทางการสื่อสารกับอำนาจในโลกว่า ในอนาคตระบบจักรวรรดินิยมจะขึ้นอยู่กับการใช้การสื่อสารระหว่างประเทศเป็นหลัก ลักษณะสำคัญที่สุดของระบบดังกล่าวนี้โดยตรงที่ว่าการสื่อสารระหว่างประเทศจะกลายเป็นสะพานเชื่อมสัมพันธ์ภาพระหว่างศูนย์กลางของประเทศต่างๆ มากยิ่งขึ้นทุกที เขาขนานนามเอาไว้ว่า "ระบบจักรวรรดินิยมใหม่อย่างใหม่" (Neo-neocolonialism) (บุญรักษ์ บุญยะ เขตมาลา, 2529: 52)

ซึ่งตรงกับแนวคิดของบาราน (Baran) ซึ่งให้เห็นว่า แม้จะสิ้นสุดยุคอาณานิคมของตะวันตกไปแล้ว แต่การพึ่งพิงประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกก็ไม่ได้สิ้นสุดไปด้วย ทั้งนี้เพราะมีการลอกเลียนโครงสร้างทาง เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศจักรวรรดินิยมในประเทศด้อยพัฒนา โครงสร้างเหล่านี้อำนวยความสะดวกให้แก่ประเทศอุตสาหกรรมตะวันตก และเป็นสาเหตุสำคัญยิ่งที่ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถหลุดพ้นจากความด้อยพัฒนาได้ (P. Baran 1957 : 51-52)

นกรูมาช (Nkrumah) เรียกประเทศเหล่านี้ว่า "อาณานิคมแบบใหม่" (Neo-colonialism) ซึ่งหมายถึงประเทศที่มีอำนาจอธิปไตยแต่เปลือกนอก แต่ระบบเศรษฐกิจและการเมืองตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างประเทศ (K. Nkrumah 1966 : 50-51)

ความสนใจของโลกที่สามจึงมุ่งไปที่การแสวงหาอิสรภาพทาง เศรษฐกิจและอิสรภาพทางวัฒนธรรมด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบ เศรษฐกิจโลกใหม่ (new world economic order) และการจัดระเบียบข่าวสารโลกใหม่ (new world information order) ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการแสวงหาของโลกที่สาม ขบวนการทั้งสองนี้เป็นเพียงภาพสะท้อนความปรารถนาที่มีมานานแล้วของโลกที่สาม ในการเปลี่ยนแปลงระบบปัจจุบันซึ่ง เป็นผลร้ายต่อผลประโยชน์ของประเทศกำลังพัฒนา

สำหรับการจัดระเบียบข่าวสารโลกใหม่ เป็นแนวคิดที่มุ่งจะ เปลี่ยนแปลงโครงสร้าง และแก้ไขปรัชญา นโยบาย เกี่ยวกับการสื่อสารในสังคมใหม่ เพราะ เนื่องจากการสื่อสารเป็น ปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งในกระบวนการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างมีแผนจะ เกิดขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากการสื่อสาร บุคคลที่สามารถควบคุมการสื่อสารได้จะเป็น ผู้ที่มีอิทธิพลในการกำหนดทิศทางของการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในขณะที่การสื่อสารระหว่างประเทศถูกครอบงำอยู่โดยเพียงไม่กี่ประเทศ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา กระแส เสรีของข้อมูลข่าวสารขาดความสมดุลอย่างมาก ในด้านการ สื่อสารมวลชน เป้าหมายของแนวคิดนี้ก็คือ การทำให้โลกที่สามมีความแข็งแรงยิ่งขึ้น พึ่งตนเอง ได้มากยิ่งขึ้น ในด้านการสื่อสารอันถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับขบวนการสร้างชาติในแง่ เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม แนวความคิด เกี่ยวกับการจัดระเบียบข่าวสารโลกใหม่นี้ ก็ได้เข้ามา มีบทบาทเกี่ยวข้องกับภารกิจทาง การทูตของโลก ทั้งการที่มุ่งด้วยลูกศรอำมาตยาพิช หรือการสนับสนุนและใกล้ชิด

ผู้นำสื่อมวลชนตะวันตกดูเหมือนจะ เข้าใจ เกี่ยวกับการจัดระเบียบข่าวสารใหม่ เพียงในแง่ของการ เป็น เครื่องมือหรือลูก เล่นของรัฐบาลประเทศโลกที่สาม เพื่อจะควบคุมระบบสื่อสารมวลชน ภายใน และ เพื่อปราบปรามนักหนังสือพิมพ์ผู้มีหน้าที่ส่งข่าวสารออกไปนอกประเทศ แต่ทัศนคติ เช่นนี้ เป็นทัศนคติที่คับแคบและ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ระ เบียบข่าวสารใหม่ เกี่ยวข้องกับ ข่าวสารทั้งหมดทุกด้าน เช่น วิชาการ ด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ มันครอบคลุมวิถีทาง ของข่าวสาร เช่น สื่อมวลชน (หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์) หนังสือ ภาพยนตร์ ธนาคารข้อมูล เอกสาร รวมทั้งคู่มือหรือตำราต่าง ๆ มันครอบคลุม เทคโนโลยีการสื่อสารทุก ๆ ด้าน เช่น ดาวเทียมสื่อสาร อัตราค่าส่งข่าวทางโทรพิมพ์และระบบโทรคมนาคม รวมทั้งระ เบียบเกี่ยวกับ หนังสือพิมพ์ทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ สื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็นแบบพิมพ์หรือแบบอิเล็กทรอนิกส์ (วิทยุ และโทรทัศน์) เป็นเพียงส่วน เล็ก ๆ แต่ก็ เป็นส่วนที่มีความขัดแย้งด้านความคิดกันมากที่สุด ของ "การจัดระเบียบข่าวสารระหว่างประเทศใหม่" ซึ่งผู้เสนอความคิดนี้ เล็งว่าเป็นกระบวนการของ "การปลดแอกอาณานิคมทางปัญญา" ของโลกที่สาม (วีระศักดิ์ สาเลยกานนท์

ถึงกระนั้นก็ตาม ข้อเรียกร้องของประเทศในโลกที่สามด้านการสื่อสารระหว่างประเทศ ได้ทำให้เกิดความตื่นตัวอย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ทำให้ประชาคมโลกต่าง ๆ อาทิ เช่น ยูเนสโก องค์การสหประชาชาติ ต้องยื่นมือเข้ามาศึกษาสถานการณ์ปัญหาเรื่องการสื่อสารระหว่างประเทศ มีการเข้าร่วมประชุมกันในระบับนานาชาติหลายครั้งหลายหนด้วยกัน เพื่อหามาตรการหรือวิถีทางที่ดีที่สุดเพื่อสันติภาพทางการสื่อสารของโลก แต่ดูเหมือนว่าปรากฏการณ์ความขัดแย้ง เกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างประเทศนี้ยังคงยึดเยื้ออยู่ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ เพราะโครงสร้างการสื่อสารมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทุกขณะ การสื่อสารรวดเร็วอย่างก้าวกระโดดไปไกลมาก โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่าง ๆ ทางคอมพิวเตอร์ และการสื่อสารดาวเทียมในการควบคุมสารสนเทศทุกรูปแบบ และเข้ามาควบคุมชีวิตประจำวันของผู้คนมากขึ้น ความพยายามในการรักษาเอกราชและบูรณภาพทางการสื่อสารและวัฒนธรรมของประเทศโลกที่สามมีสภาพไร้ผลไปในชั่วพริบตา เมื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เหล่านี้ก้าวพ้นข้อจำกัดในด้านพรมแดน, การตรวจสอบ และกฎหมายที่แต่ละรัฐได้ตราขึ้น

3. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ

การไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ ได้กลายเป็นหัวข้อของการวิจัยทางการสื่อสารที่ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา (Jorge Reina Schement, et al . 1984 : 163-164)

การศึกษาโทรทัศน์ในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ระหว่างประเทศได้เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเจริญเติบโตของโทรทัศน์ในประเทศต่าง ๆ มีนักวิจัยหลายท่านได้ศึกษาให้เห็นถึงทิศทางการไหลของรายการโทรทัศน์ เช่น นอร์เคนสเตรง, ซิลเลอร์, วาริส และอิทเทิล เดอโซลา พูล (Ithiel de Sola Pool) เป็นต้น

อย่างกรณีวิธีการศึกษาของนอร์เคนสเตรงและวาริส 1974, ซิลเลอร์ 1969, บันซ์ (Bunce) 1976 ได้ศึกษาการไหลของรายการโทรทัศน์โดยนำไปเชื่อมโยงกับโครงสร้างของสิทธิทุนนิยมระหว่างประเทศและระบบการเมือง ใช้ทัศนระดมการณ์ทางความคิดของผู้วิจัยในการมองผลที่ได้ออกมาอาจเป็นได้ทั้งแบบที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาก็ได้ ส่วนนักวิจัยคนอื่น ๆ เช่น แคทซ์และวีเดลล์ 1977 (Katz and Wedell), ลี 1980 (Lee) ได้พยายามศึกษาการไหลของรายการโทรทัศน์ในแง่ของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อโครงสร้างสื่อกระจายเสียงในโลกที่สาม นอกจากนี้ ลี (Lee) ยังได้ตรวจสอบผลสืบเนื่องจากการไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศในประเทศโลกที่สามด้วยว่า การไหลของรายการ เหล่านี้ก่อให้เกิดการครอบงำทางสื่อหรือไม่

อย่างไรก็ตาม มีข้อปรากฏที่เด่นชัดมากกว่า ตั้งแต่ทศวรรษของปี 1950 ที่ได้มีการศึกษาริวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำทัศนะแม่แบบ (Paradigm) 2 ทัศนะมาตีความการไหลของสื่อมวลชน ทัศนะดังกล่าว ก็คือ ทัศนะการไหลของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี (Free flow of Information) และทัศนะความเป็นผู้ครอบงำของสหรัฐอเมริกา (American hegemony)

3.1 ทัศนะกระแสเสรีของข้อมูลข่าวสารหรือการไหลของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี (The Free Flow Paradigm)

อธิบายถึงแบบแผนของการกระจายรายการโทรทัศน์ภายในโลกที่ยังคงอยู่ว่า เป็นผลมาจากพลังบังคับทางการตลาด การนำเข้ารายการโทรทัศน์ในหลาย ๆ ประเทศเป็นผลมาจากสภาพทางธรรมชาติ พลังทางเศรษฐกิจ ที่เป็นปรากฏการณ์ทางการตลาดและยังเกี่ยวพันไปในทางที่ดีทางการเมืองด้วย เพราะเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงเสรีภาพของการแลกเปลี่ยนความคิด ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการรับรองของสถาบันประชาธิปไตย

กระแสเสรีของข้อมูลข่าวสาร ถูกเห็นว่าเป็นองค์ประกอบที่สมบูรณ์ในกระบวนการทันสมัยและการพัฒนาประเทศ เป็นการกระตุ้นที่เป็นผลประโยชน์ของประเทศและระหว่างประเทศ แนวความคิดนี้เสนอให้เห็นถึงจุดกำเนิดของความคิด (neoclassical economics) และอุดมการณ์ความคิดแบบประชาธิปไตยอเมริกา ทัศนะกระแสเสรีของข้อมูลข่าวสารเป็นการอุบัติขึ้นจากพื้นฐานเสรีภาพของมนุษย์ บุคคลจะต้องมีช่องทางที่จะได้รับข่าวสารที่มีอยู่หลากหลายมาใช้ประโยชน์และช่วยในการตัดสินใจ และรัฐบาลก็มีส่วนช่วยให้ปัจเจกบุคคลมีโอกาสได้รับข่าวสารหรือความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน การจำกัดการไหลของข่าวสารจะถูกมองว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน

รากเหง้าอุดมการณ์ความคิดนี้ เป็นส่วนหนึ่งในแนวความคิด(classical economics) และการค้าเสรี ที่จะต้องมีการแข่งขันกันอย่างสมบูรณ์อยู่บนพื้นฐานที่ยังคงมีความสมบูรณ์ของ

ข่าวสารระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย การเข้ามาอย่างเสรีในตลาดการค้าที่มีการแข่งขันที่เสมอภาคกัน (Schement, et al 1984 : 164-166)

ซึ่ง เดอเฟลอร์ (Deflur) (สวนิต ยมาภัย และ ระวีวรรณ ประกอบผล 2528 : 174 - 177) ได้อธิบายเกี่ยวกับระบบสื่อมวลชนแบบ เสรีนิยมหรือตลาดเสรี โดยจัดการสื่อสารมวลชนไว้ในบริบทของสถาบันอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันทางการเมืองและ เศรษฐกิจ ซึ่งทำหน้าที่กำหนดรูปลักษณะของสัมพันธภาพระหว่างผู้ส่งสาร สารและสาธารณชน

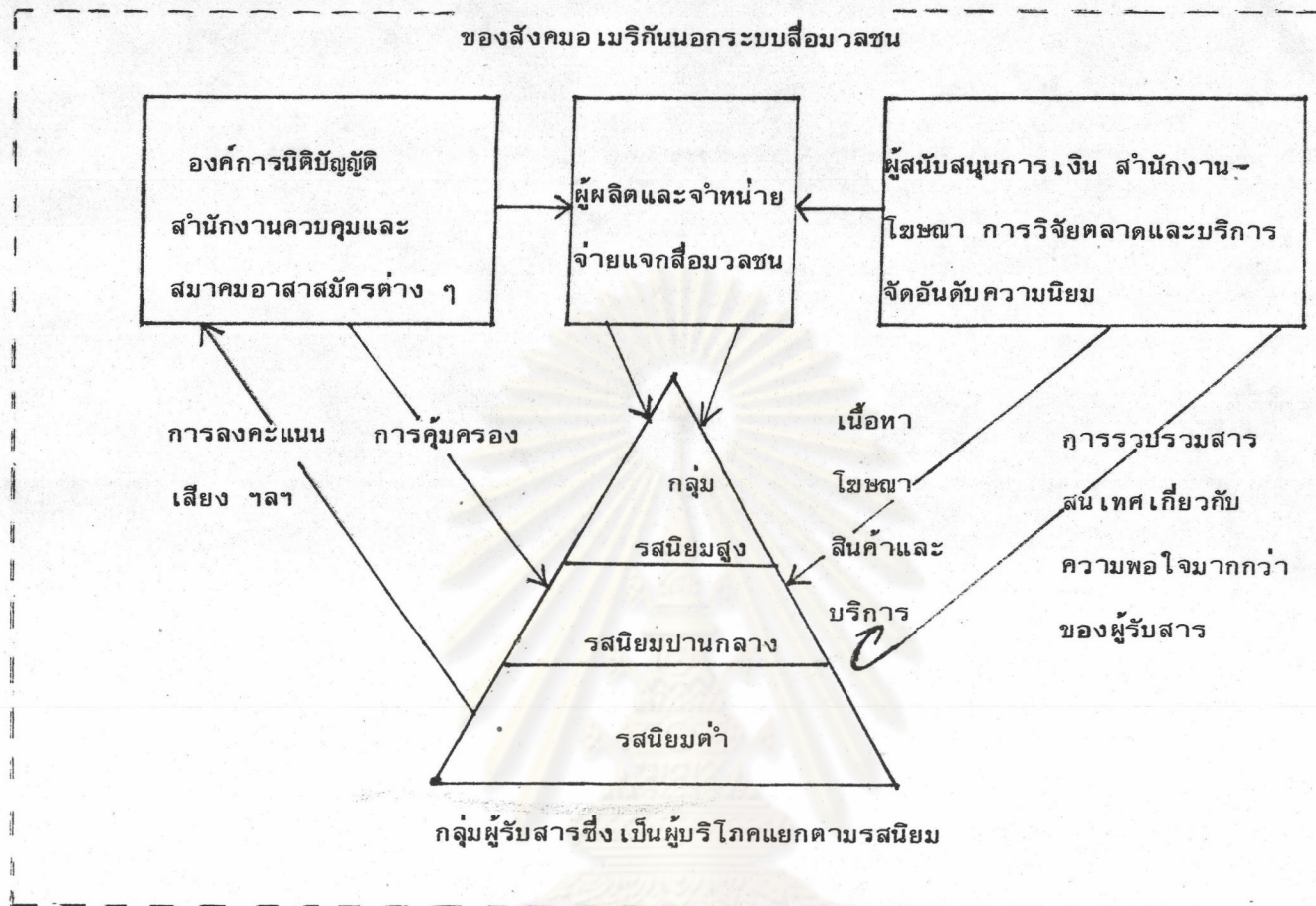
แบบจำลองนี้ กล่าวถึงระบบสื่อสารมวลชนอเมริกันโดยส่วนรวม มุ่งหมายที่จะเน้นให้เห็นหน่วยประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญ อาจจะได้เกือบจะทุกระบบของการสื่อสารมวลชนแห่งชาติ และเป็นแบบจำลองที่ใช้อธิบายเกี่ยวกับระบบสื่อมวลชนแบบ เสรีนิยม หรือตลาดเสรีเท่านั้น เมื่อใดที่มีการผันแปรในด้านความสมดุลย์แห่งพลังทางการเมืองและ เศรษฐกิจในสังคมแล้ว การผันแปรนั้นจะก่อให้เกิดผลที่ตามมาอย่างสำคัญต่อโครงสร้างและสัมพันธภาพต่าง ๆ ตามที่ได้แสดงไว้

แบบจำลองนี้ พึ่ง เล็งที่การหน้าที่ของสิ่งซึ่ง เดอเฟลอร์เรียกว่า เนื้อหา "รสนิยมต่ำ" ในระบบอเมริกัน เนื้อหาเช่นที่วุ่นวายไกลไปถึงส่วนต่าง ๆ ที่สื่อมวลชนส่งออกมาเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาประเภท "ละครอาชญากรรม นิตยสารคำสารภาพ รายการชุดต่อ ๆ กันในตอนกลางวัน" ฯลฯ การใช้วิธีตราชื่อ เนื้อหา "รสนิยมต่ำ" เช่นนี้ก็เพราะว่า เนื้อหาเหล่านั้นมักจะถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอว่ามีผลโดยตรงที่แผ่อันตราย ทั้งในทางศีลธรรมและในทางสังคม และมีคุณภาพต่ำทั้งในเชิงสุนทรียะและทางภูมิปัญญา จุดเริ่มต้นสำหรับการวิเคราะห์นั้นก็คือ การที่ได้สังเกตเห็นข้อเท็จจริงว่า เนื้อหาชนิดนั้น ยังคงเฟื่องฟูอยู่ตลอด แม้ว่าจะถูกวิพากษ์วิจารณ์เพียงใดก็ตาม กล่าวให้เฉพาะเจาะจงลงไปก็คือ เพราะเหตุว่าการคงอยู่ตลอดไปของ เนื้อหาเช่นนั้น เป็นเงื่อนไขอันจำเป็นและเป็นผลที่ปรากฏออกมาด้วยของระบบอเมริกัน

สภาพเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม

ของสังคมอเมริกันนอกระบบสื่อมวลชน

แบบจำลองของ เดอ เฟลอร์ เกี่ยวกับระบบสื่อสารมวลชนอเมริกัน (เดอ เฟลอร์ 1970)

หน่วยประกอบสำคัญในแบบจำลองนี้อาจกล่าวได้ดังต่อไปนี้

ประการแรก กลุ่มผู้รับสารแตกต่างกันไปตามการจำแนกโดยใช้สมมติฐานทางรสนิยมหรือระดับความพอใจในสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง คือ สูง กลาง ต่ำ

ประการที่สอง สำนักงานด้านการเงินและการค้า ซึ่งให้เงินทุนสำหรับการผลิตสื่อมวลชน ชื่อเวลาและเนื้อที่โฆษณา และมีรายรับของตนเองจากกิจกรรมทางธุรกิจอย่างอื่น ๆ สำนักงาน เช่นที่กล่าวนี้ ใช้การวิจัยตลาด และการสำรวจเพื่อที่จะปรับความเข้าใจของสาธารณชนอำนาจการซื้อของผู้รับสารและอุปนิสัยและผลประโยชน์ของผู้โฆษณาให้ได้เหมาะสมแก่กัน

ภาระกิจสำคัญของสำนักงานเหล่านี้ก็คือ การหาได้มาซึ่งสารสนเทศเกี่ยวกับความพอใจของผู้รับสาร และให้ข้อมูลป้อนกลับที่มีอำนาจสูงไปยังผู้ผลิตสื่อมวลชนในรูปของการสนับสนุนด้านการเงิน

ประการที่สาม มีองค์การต่าง ๆ ที่ผลิตและจำหน่ายจ่ายแจกสื่อมวลชน ซึ่งในกรณีนี้ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นบริษัทเอกชน ซึ่งดำเนินกิจการเพื่อหากำไรของระบบการผลิตเพื่อมวลชน

ประการที่สี่ หน่วยประกอบนี้แสดงถึงระเบียบข้อบังคับของรัฐและสถาบันต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ควบคุมทั้งที่เป็นของรัฐบาลและองค์การอาสาสมัคร ซึ่งทำหน้าที่หลักกันในหลายรูปแบบด้วยกัน สถาบันเหล่านั้นได้รับข้อมูลความคิดเห็นและปฏิกิริยาม้อนกลับจากสาธารณชน บางทีก็โดยผ่านระบบการเมือง กิจกรรมของสถาบันเหล่านี้อาจมีอิทธิพลโดยตรงต่อผู้ผลิต ไม่ว่าจะโดยผ่านกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ว่าด้วยเนื้อหาของสื่อมวลชน หรือโดยผ่านการควบคุมทางเทคนิค และทางการเงินที่กระทำไปเพื่อประโยชน์ของสาธารณชน (ตัวอย่างเช่น การควบคุมคลื่นออกอากาศหรือการผูกขาด) ก็ตาม หน่วยประกอบอันนี้ในแบบจำลองจะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่วงดุลผลประโยชน์ในเชิงการค้าของเอกชน แต่แบบจำลอง มิได้กล่าวถึงว่าภาคเอกชนและภาคที่ไม่ใช่เอกชนทั้งสองภาคนี้จะถ่วงดุลกันและกันได้อย่างไร เราอาจสรุปจากการอภิปรายของ เดอ เฟลอร์ได้ว่า ภาคเอกชนหรือภาคการค้ามีอำนาจเหนือ เนื้อหาของสื่อมากกว่า

ที่เป็น เช่นนี้ เพราะว่า การผลิตและการจำหน่ายจ่ายแจกก็อยู่ในภาคเอกชนด้วย และภาคทั้งสองนี้ ก็อาจจะกลมกลืนเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ ก็ยังอาจจะ เนื่องจากประเพณี เสรีนิยม ที่ยึดถือว่ารัฐบาลไม่ควรเข้าไปควบคุมการแสดงออกโดย เสรีของสื่อมวลชนโดยตรง

ในทัศนะของ เดอ เฟลอร์ การที่สื่อมวลชนได้เสนอเนื้อหา "รสนิยมต่ำ" เป็นวิธีการหลักอันสำคัญที่จะสนอง เงื่อนไขทางการเงินที่สำคัญของการดำเนินงานของระบบสื่อสารมวลชน เพราะนี่คือการตอบสนองโดย เสรีต่อความต้องการของคนส่วนใหญ่ ระเบียบข้อบังคับของรัฐจะมีผลในการควบคุมการนำเสนอแต่เพียง เล็กน้อย เท่านั้น เป็นลักษณะของระบบต่าง ๆ ทุกระบบที่ว่า การเปลี่ยนแปลงในส่วนใดส่วนหนึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ แต่ทว่าในบางส่วน จะรุนแรงมากกว่าในแง่ของการเปลี่ยนแปลงนี้มากกว่าส่วนอื่น ๆ ที่กล่าวมานี้ ย่อมใช้ได้กับสภาวะของความพอใจในสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่งของสาธารณชน ซึ่งในระบบ เสรีนิยมได้ให้เกณฑ์ พิจารณาและแรงส่งอันสำคัญสำหรับบริการด้านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะชนิดใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในด้านความพอใจในสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่งของสาธารณชน น่าจะเป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของ เนื้อหาที่จะจำหน่ายจ่ายแจกไป

อย่างไรก็ตามระหว่างปี 1960 มีความชัดเจนที่ปรากฏว่าตลาดการค้า
รายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ มีเฉพาะรายการอเมริกาที่มีเอกลักษณ์ แต่เพียงผู้เดียวใน
ระบบโทรทัศน์ของหลายประเทศ โดยเฉพาะละตินอเมริกาเป็นสิ่งพิเศษที่เกิดขึ้น โดยได้รับ
การอธิบายใหม่เพิ่มเติมว่า การเปรียบเทียบการให้ผลประโยชน์ (ความสามารถในการผลิต
หรือให้บริการที่ต่ำกว่าคู่แข่งระหว่างประเทศ) ซึ่งวิธีทางนี้ในแต่ละประเทศจะได้อะไรซึ่งผล
ประโยชน์สูงสุดโดยการซื้อขายที่ราคาต่ำสุด ทฤษฎีของการเปรียบเทียบเกี่ยวกับผลประโยชน์
อธิบายไว้ว่า ทำไมความสามารถของการผลิตสินค้าในประเทศหนึ่งจึงมีความกว้างขวางอย่าง
มากมาย เพราะว่ามันสามารถผลิตได้ในราคาที่ต่ำสุด (Todaro 1981: 342-357)

ดังนั้น การแพร่หลายของรายการโทรทัศน์อเมริกาในตลาดการค้าระหว่างประเทศ
สามารถถูกนำมาอธิบายเป็นตัวอย่างของการเปรียบเทียบเกี่ยวกับผลประโยชน์ได้

จากตารางต่อไปนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงการซื้อขายรายการโทรทัศน์ของอเมริกา
ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก และเปรียบเทียบราคาทั้งในระดับต่ำสุดและสูงสุดของแต่ละภูมิภาค
ในประเทศต่าง ๆ ด้วย รวมทั้งประเทศไทยเราด้วยในภูมิภาคตะวันออกไกล (Colin
Hoskins, et al 1989 : 56)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงราคารายการโทรทัศน์ของสหรัฐอเมริกาในตลาดระหว่างประเทศ

ต่อรายการครึ่งชั่วโมง (ดอลลาร์อเมริกัน) เดือน เมษายน ปี ค.ศ. 1985

		Minimum	Maximum			Minimum	Maximum
Prices (in U.S.Dollars) of half-hour U.S. programs on the international market, April 1985							
				Minimum Maximum			
				Minimum Maximum			
<u>Africa</u>				<u>Latin America and the Caribbean(cont'd)</u>			
Algeria	90	100	Nicaragua	75	85		
Nigeria	1000	1500	Panama	200	215		
South Africa	1250	1800	Peru	250	300		
Zambia	100	115	Trinidad and Tobago	130	140		
Zimbabwe	100	125	Uruguay	150	175		
<u>Eastern Europe</u>				Venezuela	800	1000	
Bulgaria	200	250	<u>Middle East and South Asia</u>				
Czechoslovakia	400	600	Cyprus	30	75		
East Germany	750	1500	Egypt	400	600		
Hungary	200	300	Iran	500	750		
Poland	150	375	Iraq	350	500		
Romania	200	450	Israel	400	500		
U.S.S.R.		120	Kuwait	450	500		
Yugoslavia	175	500	Lebanon	175	200		
<u>Far East</u>				Saudi Arabia	650	800	
Hong Kong	350	450	Syria		70		
Japan	6000	7000	<u>Western Nations</u>				
Malaysia	400	500	Australia	5250	5250		
Philippines	600	1000	Austria	900	1000		
Singapore	250	325	Belgium	1250	1750		
South Korea	350	500	Canada	15000	20000		
Taiwan	200	400	Denmark	700	900		
Thailand	500	750	Finland	900	1000		
<u>Latin America and the Caribbean</u>				France	8500	10000	
Argentina	1000	1500	Gibraltar	40	94		
Bermuda	30	45	Greece	700	750		
Brazil	4000	6000	Ireland	300	350		
Chile	220	375	Italy	6000	48000		
Colombia	400	1000	Luxembourg	1200	1500		
Costa Rica	180	210	Malta	45	50		
Dominican Republic	100	150	Monaco	400	450		
El Salvador	75	90	Netherlands	2000	2250		
Equador	200	400	Portugal	215	500		
Guatemala	100	125	Spain		1500		
Haiti	30	75	Sweden	2100	2500		
Honduras	85	90	Switzerland	1500	2000		
Jamaica	80	95	United Kingdom	1200	14000		
Mexico	1400	2000	United States	235000	235000		
Netherlands Antilles		55	West Germany	8500	18000		

ตารางนี้ ได้บ่งบอกอย่างเด่นชัดว่า สหรัฐอเมริกามีแนวโน้มที่จะขายรายการโทรทัศน์ของคนในราคาต่ำให้กับกลุ่มประเทศในโลกที่สามหรือประเทศด้อยพัฒนาต่าง ๆ ขณะที่ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว หรือประเทศกำลังพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม จะขายไปในราคาที่สูงกว่ามาก เพราะประเทศต่าง ๆ เหล่านั้นไม่ใช่ลูกค้ารายใหญ่หรืออาจจะไม่ต้องพึ่งพิงรายการโทรทัศน์ของอเมริกามากมายนัก เหมือนกับกลุ่มประเทศในโลกที่สามหรือประเทศด้อยพัฒนา ที่มีรายการโทรทัศน์ของอเมริกาอย่างมากมายเหลือเฟือ

ความสามารถทางเทคโนโลยีของบริษัทอเมริกา ในการเพิ่มผลผลิตและการแพร่กระจายรายการโทรทัศน์ เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ในเรื่องราคาที่ดีกว่าในตลาดการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นผลทางหนึ่งของการไหลของรายการโทรทัศน์

ถึงกระนั้นก็ตาม ทศนะกระแสเสรีของข้อมูลข่าวสาร ได้ถูกนำมาวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงเพิ่มมากขึ้น จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงภายในกฎเกณฑ์ของมันในช่วง 1960 และต้น 1970 มีการประชุมกันหลาย ๆ ครั้งขององค์การสหประชาชาติในเรื่องนี้ โดยเฉพาะที่ Unesco ได้มีการโต้แย้งถกเถียงในเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างถึงที่สุด ในการประกาศ "Mass Media Declaration" (Meehan 1981) ผู้เชี่ยวชาญทางการสื่อสารหลาย ๆ คนได้มีความเห็นพ้องกัน เช่น Schiller 1969 และ Nordenstreng and Varis 1974 ให้มีการเสนอการตีความใหม่ของการไหลรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์ของอเมริกามีมากมายเหลือเฟือในระบบโทรทัศน์ส่วนใหญ่ของโลกที่สาม ปรากฏการณ์นี้ต้องการคำอธิบายใหม่

3.2 ทศนะความเป็นผู้ครอบงำของประเทศสหรัฐอเมริกา (The American Hegemony Paradigm)

ซิลเลอร์ (1969) ได้เสนอทศนะที่เรียกว่า ความเป็นผู้ครอบงำรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ไว้ในหนังสือชื่อ "Mass Communication and American Empire" ว่า ระบบการสื่อสารที่มีอยู่ในโลกนั้น สามารถมองได้ในรูปของปิรามิดที่มีมืออเมริกาอยู่บนยอด และประเทศที่ได้รับอิสรภาพใหม่ ๆ อย่างประเทศโลกที่สาม จะอยู่ข้างล่าง โดยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของผลประโยชน์ระหว่างโครงสร้างทางการสื่อสารมวลชน ระบบธุรกิจ และผลประโยชน์ทางทหารและการเมือง ว่ามาจากการครอบงำของ

สหรัฐอเมริกา ซึ่งใช้วิธีผ่านการควบคุมระบบข่าวสารของโลก ส่วนประกอบที่สำคัญของทัศนะนั้นก็คือ บทบาทของบรรษัทข้ามชาติที่มีอิทธิพลในการกำหนดการไหลของรายการโทรทัศน์และ เป็นตัวกำหนดนโยบายของการผลิตรายการโทรทัศน์และการผสมผสานจากวัฒนธรรมทางการค้าของอเมริกา ซึ่งเป็นการโจมตี ที่บุกรุกแพร่กระจายไปทั่วโลก ต่อการบริโภคสินค้าอเมริกา การนี้เองจะเลยปราศจากการป้องกันทางการเมืองในหลาย ๆ ประเทศ ทำให้สภาพท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่แท้จริงถูกแรงขับเคลื่อน เหล่านี้ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมของอเมริกาขึ้น อิทธิพลของทีวีการค้าอเมริกามีเพียงบางชาติเท่านั้นที่ขัดขวางได้ เช่น ประเทศคอมมิวนิสต์ ญี่ปุ่น แม้ว่าในบางประเทศ มีเจตนาจะไม่เลือกรับ เพราะมันตรงกันข้ามกับนโยบายของตน แต่ผลของทฤษฎีโดมิโน (Domino) อาจะเกิดขึ้นได้จากการได้รับโดยเพื่อนบ้านที่อยู่ล้อมรอบ

ระหว่างปี 1960 ซิลเลอร์ ให้เหตุผลว่า อเมริกาได้ใช้นโยบายความแข็งแกร่งที่เหนือกว่าบุกรุกความอ่อนแอในประเทศที่ยากจน ซึ่งจะครอบงำให้กลายเป็นบริวาร มุทธีวิธีนี้ เป็นการใช้พื้นที่ดาวเทียมของรัฐบาลอเมริกาที่ให้ความร่วมมือต่อนโยบายดาวเทียมโทรคมนาคมภายใต้ความร่วมมือของบริษัทอิเล็กทรอนิกส์ใหญ่ ๆ เช่น ATT, ITT, RCA ระบบดาวเทียมอินเทลแซท (Intelsat) ของอเมริกา สามารถครอบงำการสื่อสารในโลกได้ ซึ่งทำให้นโยบายเครือข่ายทีวีระหว่างประเทศของอเมริกาสมบูรณ์ขึ้น จิตสำนึกที่หลงผิดได้ถูกเผยแพร่ผ่านดาวเทียม เข้าไปในทุก ๆ บ้าน (Jeremy Tunstall, 1981 : 39)

ความเป็นไปได้ของการกระจายเสียงโดยตรงผ่านดาวเทียมจากอวกาศมายังเครื่องรับในบ้านโดยไม่ต้องผ่านสถานีภาคพื้นดินของแต่ละประเทศ ได้ก่อให้เกิดความวิตกกังวลอย่างรุนแรงในปัญหาอธิปไตยทางวัฒนธรรม ไม่ว่าการกระจายเสียงในลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้หรือไม่ก็ตาม

เราจะสังเกตเห็นได้จากการดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติ ในปี 1969 องค์การสหประชาชาติได้จัดตั้งคณะทำงาน เรื่องการกระจายเสียงโดยตรงจากดาวเทียมขึ้น "เพื่อพิจารณาศึกษาความเป็นไปได้ทางเทคนิคของการกระจายเสียงโดยตรงจากดาวเทียม" คณะทำงานชุดนี้ได้มีการประชุมกันอย่างคึกคักอย่างสม่ำเสมอ และได้ขยายขอบเขตจากเรื่องทางเทคนิคไปสู่ปัญหาทางสังคม กฎหมาย และการเมือง ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการกระจายเสียงโดยตรงจากดาวเทียม

นอกจากนี้ องค์การยูเนสโก ซึ่งเคยให้การสนับสนุนแก่นวนความคิดกระแสเสรีอย่างเต็มที่ ก็ได้เปลี่ยนจุดยืนจากที่เคยสนับสนุนอย่างไม่ลืมหูลืมตามาก่อน ในคำประกาศเรื่องหลักการในการใช้การกระจายเสียงผ่านดาวเทียม เพื่อกระแสเสรีแห่งข่าวสารเมื่อเดือนตุลาคม 1972 องค์การยูเนสโกได้รับรองว่า ..... จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ จะต้องทำความตกลงร่วมกัน เสียก่อนในเรื่องการกระจายเสียงโดยตรงจากดาวเทียมไปยังประชากรของประเทศอื่น ซึ่งมีใช่ประเทศที่กระจายสัญญาณออกไป ทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนหลักการเสรีภาพของข่าวสาร..... สมัชชาใหญ่สหประชาชาติให้การสนับสนุนทัศนะนี้ด้วยคะแนนเสียง 102 ต่อ 1 ในเดือนพฤศจิกายน 1972 สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศเดียวที่ออกเสียงคัดค้าน (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2533 : 52 - 53)

ปัจจัยที่มีส่วนทำให้ทัศนะของประชาคมโลกในเรื่อง กระแสเสรีแห่งข่าวสาร เปลี่ยนจากการ เน้นปัญหาปริมาณไปสู่ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น เป็นปัจจัยที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในตัวประชาคมโลกเอง หลังปี 1945 มีประเทศเกิดใหม่ถึง 90 ประเทศ ส่วนใหญ่ของประเทศเหล่านี้ เพิ่งอยู่ในขั้นแรกของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ปัญหาสำคัญที่สุดสำหรับพวกเขาในตอนนั้นคือ การปกป้องอธิปไตยแห่งชาติ และ อธิปไตยทางวัฒนธรรม แต่การที่กระแสข่าวสารมีการกระจายอย่างเสรีมาเป็นเวลาถึงสองทศวรรษ ผลที่เกิดขึ้นจึงยังคงฝากร่องรอยเอาไว้ วัฒนธรรมแบบอเมริกันแทรกซึมไปทุกมุมโลกอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชนประเภทใด เป็นต้นว่า ภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์ เพลง และนิตยสารต่าง ๆ

สินค้าในรูปสื่อต่าง ๆ ที่ผลิตโดยบริษัทเอกชนอเมริกัน และเครือข่ายการสื่อสารของอเมริกากระจายไปทั่วโลกโดยไม่ต้องประกาศเป็นทางการ ที่เด่น ๆ ได้แก่ ภาพยนตร์ซึ่งมีการผลิตในต่างประเทศมากขึ้น รายการโทรทัศน์ทางการค้า นิตยสารและวารสารจากอเมริกาซึ่งวางจำหน่ายทั่วโลก ผู้อ่านและผู้ชมนับล้านทั่วโลกสามารถซื้อทานิตยสารริคเตอร์สไค เจสท์ ทัม นิวสวีค เพลงบอย และสินค้าของบริษัทวอลท์ดิสนีย์ได้ นอกจากนี้ สำนักพิมพ์ต่างประเทศก็ค่อย ๆ ถูกกลืนเข้ามาในบริษัทยักษ์ใหญ่อเมริกัน ซึ่งผลิตสินค้าด้านการพักผ่อน ระบบทุนเอกชนของอเมริกายังได้เริ่มดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมทางการสื่อสารใหม่ ๆ ในต่างประเทศ นอกเหนือไปจากการแทรกแซงเข้าไปในวงการสื่อสารมวลชน ดังที่กล่าวมาแล้ว ที่สำคัญได้แก่ การสำรวจประชามติและการสำรวจผู้บริโภคนานาชาติ ซึ่งปัจจุบันปฏิบัติกันทั่วโลกโดยที่ส่วนใหญ่ดำเนินการหรือสนับสนุนโดยบริษัทวิจัยอเมริกัน (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2533 : 49 - 50)

เมลานา (Mowlana) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า "98% ของการวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในปัจจุบัน เกิดขึ้นในประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว และได้มาจากประสบการณ์ในสังคมของพวกเขา มีงานวิจัยเพียง 1% ที่ตอบสนองต่อปัญหาของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะ"

เทคโนโลยีคือพลังสำคัญในการขยายกำลังผลิตและประสิทธิภาพและการถ่ายทอดเทคโนโลยีมีผลอย่างยิ่งต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ในช่วงหลายปีมานี้อเมริกาได้เป็นผู้นำในด้านการวิจัยและการประยุกต์เทคโนโลยีเพื่อผลทางการค้า และยังเป็นแหล่งของเทคโนโลยีการจัดการและการตลาดส่วนใหญ่ในระบบเศรษฐกิจของโลกอีกด้วย

โครงสร้างพื้นฐานของการสื่อสารทางสังคมต้องถูกกระทบกระเทือนจากตัวเทคโนโลยี และวิธีในการนำเทคโนโลยีเหล่านั้นมาใช้ ตัวเทคโนโลยี คือตัวที่กำหนดแบบแผนของการสื่อสารเทคโนโลยีที่ว่ามี ได้แก่ โครงสร้างขององค์การ ระบบการบริหาร และแน่นอนที่สุดหมายความว่ารวมถึงเครื่องมือและกระบวนการต่าง ๆ ทั้งหมด ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา การคิดค้นพัฒนาเทคโนโลยีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เทคโนโลยีทางการสื่อสารตกอยู่ในอิทธิพลความสนใจและข้อกำหนดของระบบทุนนิยมผูกขาด

ภาพของเทคโนโลยีและความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยี ก็คือ เครื่องยนต์กลไกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จับต้องได้ มีลักษณะที่เป็นกลางไม่ผูกอยู่กับความเชื่อหรือค่านิยมของสังคมใดสังคมหนึ่ง และนำมาใช้ได้กับทุกสังคมแม้จะเพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้นแนวความคิดเรื่องกระแสเสรีของข่าวสาร ซึ่งอ้างว่าทุกคนที่เข้าร่วมจะได้ประโยชน์ก็กินความมาถึงเรื่องเทคโนโลยีด้วย ตามจริงแล้วมันเป็นเส้นทางของการจรรยาทางเดียวสำหรับประเทศมหาอำนาจหรือที่มีอำนาจอยู่แล้วที่จะใช้ในการครอบงำประเทศอื่น ๆ และมันจะทำให้ประเทศเล็ก ๆ ที่อ่อนแอกว่าต้องพึ่งพาประเทศที่มีอำนาจมากขึ้นไปอีก

การเข้าใจว่าสภาพเทคโนโลยีในปัจจุบันมิได้เกิดจากการที่มันมีคุณภาพดีกว่าเทคโนโลยีอื่น ๆ ในขั้นตอนของวิวัฒนาการในประวัติศาสตร์หรือมิได้เกิดขึ้นโดยปราศจากทางเลือกอื่น ๆ เป็นความเข้าใจที่มีความสำคัญยิ่งในตัวของมันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสังคมที่ยังอาจจะมีโอกาสในการเลือกเทคโนโลยีได้ เงื่อนไขเบื้องต้นของการตัดสินใจเลือกเทคโนโลยีก็คือ ความเข้าใจที่ว่า การรับเทคโนโลยีใดเทคโนโลยีหนึ่งมานั้น จะมีผลทั้งในทางกว้างและลึกในการทำลายสายใยของความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด

เทคโนโลยี คือ ฐานที่สนับสนุนระบบการสื่อสารและสื่อทุกประเภท การสร้างเทคโนโลยีใหม่ ๆ การควบคุมและการจัดจำหน่าย เป็น เครื่องพิสูจน์ถึงอำนาจและความสามารถในการครอบงำในรูปแบบใหม่ที่เราพอจะมองเห็นได้

ดังนั้น เราจึงต้องพิจารณาบทบาททั่วไปของเทคโนโลยีในฐานะที่เป็นรากเหง้าของการครอบงำ ไม่ใช่เพียงเครื่องมือที่นำไปสู่การครอบงำ

การครอบงำในด้านการสื่อสารทางวัฒนธรรมจากภายนอกกระทำได้หลายวิธี แต่เงื่อนไขสำคัญอยู่ที่การควบคุมการผลิตสาระต่าง ๆ ในรูป ความบันเทิง ข่าวสาร และช่องทางการกระจายสาระเหล่านั้น ในบรรดาสื่อสารมวลชนที่สำคัญที่สุดสองสื่อ ได้แก่ ภาพยนตร์ และ โทรทัศน์ มีหลักฐานอย่างชัดเจนว่า ประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมตะวันตกไม่ก็ประเทศมีบทบาทในเรื่องนี้เหนือประเทศอื่น ๆ (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2533 : 94 - 95)

การผลิตและจัดจำหน่ายรายการโทรทัศน์ ก็เป็นธุรกิจอีกแขนงหนึ่งซึ่งสหรัฐอเมริกาและประเทศตะวันตกไม่ก็ประเทศครอบงำอยู่ นอร์เดนสเตร็ง และ วาริส ได้รายงานการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยใช้ชื่อว่าการจรรยาทางเดียวของรายการโทรทัศน์ซึ่งตรงเข้าที่สุดการผลิตและขายรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศอยู่ในมือของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมไม่ก็ประเทศ การจัดจำหน่ายภาพยนตร์ระหว่างประเทศยิ่งถูกจำกัดวงแคบเข้าไปอีก ธุรกิจนี้อยู่ในกำมือของนายทุนอเมริกันมากกว่า 50 ปีแล้ว (Nordenstreng, K. and T. Varis, 1974)

อลแลน เวลล์ (Alan Wells) ได้ชี้ให้เห็นถึงการครอบงำรายการโทรทัศน์ของอเมริกาในละตินอเมริกา นับตั้งแต่การเริ่มกำเนิดทีวีละตินอเมริกา เทคโนโลยีธุรกิจเอกชน รายการเกือบทั้งหมดถูกครอบงำโดยทางการค้าและธุรกิจโฆษณาของอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาหรือการปฏิบัติการต่าง ๆ สถานีโทรทัศน์ละตินอเมริกาส่วนใหญ่เป็นสถานีโทรทัศน์เครือข่ายของ ABC (US national ABC network) นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ธุรกิจโฆษณาอเมริกาไม่เพียงแต่เป็นผู้อำนวยความสะดวกเท่านั้น แต่ยังเป็นสปอนเซอร์ที่กำหนดรูปแบบของรายการและการนำเข้ามาจากอเมริกาจริงแล้ว ๆ ประมาณ 80% ของซีกโลก เราจะพบรายการต่าง ๆ เหล่านี้ที่เป็นของอเมริกัน เช่น The Flintstones, I love Lucy, Bonanza และ Routs 66 (Jeremy Tunstall 1981 : 39-40)

ศูนย์กลางในองค์ประกอบของทัศนคติการเป็นผู้ครอบงำของสหรัฐอเมริกา (American Hegemony Paradigm) เป็นการเล่นบทบาทโดยบริษัทข้ามชาติในการกำหนด การไหลของรายการโทรทัศน์ การส่งผ่านของบริษัทข้ามชาตินี้ เป็นการขยายความคิดอิสระของ นโยบายอเมริกา Mattelart (1976) กล่าวว่า การส่งผ่านของบริษัทข้ามชาติระหว่าง ประเทศ เป็นการกระทำที่เป็นกลอุบายต่อการขยายการควบคุมเหนือประเทศในโลกที่สามของ รัฐบาลอเมริกา นักวิจัยที่เชี่ยวชาญต่าง ๆ เช่น ฟิลลิปส์ (Phillips), กูแบค (Guback), ราโมนเนท และ เคอ คาร์ดูนา (Ramonet and de Cardona) (In Hamelink, 1979) ทันสตอลล์ (Tunstall 1977) และ ริด (Read 1976) ได้ชี้ให้เห็นถึง ความเกี่ยวพันกันในการควบคุมทางการเงิน เทคโนโลยี และการตลาด โดยบริษัทข้ามชาติ ที่เป็น เครื่องมือต่อการสร้างผลกระทบในการไหลของข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศ

ผู้เสนอภาพของทัศนคติการเป็นผู้ครอบงำของสหรัฐอเมริกา เห็นพ้องกันว่า บริษัทข้ามชาติของอเมริกา มีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการก่อตั้งการครอบงำของสหรัฐอเมริกา ต่อการไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ โดยให้การสนับสนุนแนวคิดที่ว่าระบบทุนนิยม เป็นการสร้างผลประโยชน์ให้กับตนเอง บริษัทข้ามชาติของอเมริกาก็เป็นการสร้างผลประโยชน์ ให้กับรัฐบาลอเมริกา แสดงให้เห็นถึงผลประโยชน์ซึ่งกันและกันท่ามกลางเรื่องราวเหล่านั้น (Schement, et al 1984 : 168-169)

3.3 ทัศนคติแนวโน้มใหม่มาสู่การผสมผสานกันหรือแบบจำลองใหม่ที่เป็นอิสระ

ทั้งแนวคิดสองทัศนคติดังกล่าว (The Free Flow Paradigm และ The American Hegemony Paradigm) ได้ถูกนำมาใช้ศึกษาและอ้างอิงกันอยู่บ่อย ๆ ในระหว่างปี 1960 ถึง 1970 นั้น ได้สร้างประเด็นความขัดแย้งกันระหว่างสองทัศนคตินี้ ว่าอะไรเป็นกรอบ ทฤษฎีในการตีความของการคงอยู่ในรูปแบบของการไหลข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศที่ไม่สมดุล การแพร่กระจายรายการโทรทัศน์จากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง เป็นเรื่องที่ไม่สามารถ คัดค้านได้ การไหลของรายการโทรทัศน์ที่ไม่สมดุลกัน เพราะเกิดจากการนำเข้าอย่างมากมาย โดยเฉพาะรายการของอเมริกา ซึ่งทั้งสองทัศนคตินี้ต่างก็มุ่ง เล็งไปที่การสังเกตปรากฏการณ์ ที่ตีความออกมาดังนี้

1. สภาพการทำงานตามธรรมชาติของตลาดการค้าระหว่างประเทศ
2. เป็นธรรมชาติของการครอบงำในลัทธิทุนนิยมอเมริกา

ความขัดแย้งกันที่เกิดขึ้นระหว่างสองทศวรรษนี้ ต่อการตีความอธิบายปรากฏการณ์ของการไหลรายการโทรทัศนระหว่างประเทศ ได้รับการอธิบายใหม่โดยผู้เชี่ยวชาญการสื่อสารในปัจจุบัน จากการศึกษาาระดับการไหลของรายการโทรทัศนภายในโลก มีกรณีศึกษาต่าง ๆ ในหลาย ๆ ประเทศ ที่ไม่ตกอยู่ภายในข่ายที่เหมาะสมเจาะของทศวรรษทั้งสองนี้ จึงก่อให้เกิดแนวโน้มใหม่ โดยนำทศวรรษทั้งสองนี้มาผสมผสานกัน หรือนำไปสู่แบบจำลองใหม่ที่เป็นอิสระจากทศวรรษทั้งสองนี้

ในปี ค.ศ.1984 จอร์จ โรนา เซคเมนต์, โอบาร์รา เอ็น คอนซาเลซ (Ibarra N. Gonzalez), แพทริเซีย ลัม และ โรสิตา วาเลนเซีย (Patricia Lum and Rosita Valencia) ได้เสนอแบบจำลองในการศึกษาการไหลของรายการโทรทัศนใหม่ โดยได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนของทศวรรษสองแนวคิดเดิมว่า การอธิบายของทั้งสองแนวความคิดนี้ มุ่งไปที่จุดรวม เฉพาะพิเศษมากกว่าการมุ่งไปที่กระบวนการ รวมทั้งหมดที่ก่อให้เกิดการไหลของรายการโทรทัศนระหว่างประเทศอีกทั้งการเขียน เกี่ยวกับการไหลของสื่อมวลชนที่ผ่านมาส่วนใหญ่ จะตรงกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายที่ยึดถืออยู่ค่อนข้างสูง มีเพียงเล็กน้อยที่จะอ้างกรอบทางทฤษฎี การเขียนตีพิมพ์เป็นจำนวนมากอยู่ในสภาพของการเลือกข้อเท็จจริงมาสนับสนุนสถานะที่ตนต้องการ เป็นจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับการจูงใจทางการเมืองมากกว่าด้านใด ๆ โดยปราศจากการทดสอบสมมติฐานทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะระบุการศึกษาเชิงประจักษ์ โดยเฉพาะลงไปดีกว่าที่จะนำมาสรุปไปตามธรรมชาติ

จอร์จ โรนา เซคเมนต์ และผู้ร่วมงาน (1984 : 171-179) ได้วางให้เห็นโครงร่างที่แน่นอนของตัวแปรหลัก ที่ควรนำมาใช้ในการวิเคราะห์ทางสายกลาง (middle range) ซึ่งอาศัยองค์ประกอบหลัก 2 ประการ ที่เป็นส่วนประกอบของการไหลของรายการโทรทัศนระหว่างประเทศ คือ

1. สภาพโครงสร้าง (Structural Conditions)
2. ลักษณะที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการไหล (Catalytic Actions)

สภาพของโครงสร้างก่อให้เกิดความเป็นไปได้และความสามารถในการไหลของสื่อ แต่การไหลจะเกิดขึ้นหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับลักษณะที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการไหล

1. สภาพโครงสร้าง (Structural Conditions)

เป็นตัวบ่งชี้ที่มีความจำเป็นที่เกิ่ก่อนการไหลของรายการโทรทัศนั ได้แก่

- 1.1 การดำรงอยู่ของกลุ่ม เป้าหมาย
- 1.2 การใช้ประโยชน์ทาง เทคโนโลยีต่อกลุ่ม เป้าหมาย ซึ่งทำให้เกิดความพอใจต่อการรับรายการโทรทัศนั
- 1.3 มีวิธีการของการส่ง เสริมการไหลของรายการโทรทัศนั
- 1.4 อยู่ในสภาพที่ไม่ถูกขัดขวาง กีดกัน ทางกฎหมาย ทั้งในการส่ง และ การรับของประเทศ

1.1 กลุ่มผู้ชม เป้าหมาย

กลุ่มผู้ชม เป้าหมายอาจจะ เป็น เพียงคนกลุ่ม ใดกลุ่มหนึ่งของประชากร ในประเทศนั้น หรือประชากรทั้งประเทศก็ได้ และการที่กลุ่มผู้ชม เป้าหมายจะดูรายการโทรทัศนัได้ เข้าใจนั้น ก็ต้องอาศัยการสื่อความหมายที่ตรงกันโดยใช้ภาษาที่ตรงกันสื่อความหมาย ซึ่งกลุ่มผู้ชม เป้าหมายนี้ อาจจะมีลักษณะทางภาษาและวัฒนธรรมที่อยู่ในส่วนที่แตกต่างจากกลุ่มประชาชนของประเทศ ส่วนใหญ่ก็ได้

1.2 เทคโนโลยีที่เหมาะสม

การไหลของข้อมูลข่าวสารจะ เป็นไปได้หรือไม่ นั้น ก็ขึ้นอยู่กับ เทคโนโลยีของ เครื่องส่ง และเครื่องรับ ในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ครอบครัวชาวอ เมริกันส่วนใหญ่จะมีเครื่องรับ โทรทัศนัทุกครัว เรือน เป็นการ เข้าถึง เทคโนโลยี เพื่อจะได้รับทราบข้อมูลข่าวสารด้วย แต่ใน บางประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนานั้นการชมรายการโทรทัศนัไม่ใช่พฤติกรรม ในครัว เรือน แต่มัน เป็นองค์กรพื้นฐาน เป็นการรวมกลุ่มภายในชุมชน หรืออยู่ในสถานที่สาธารณะ เช่น โรงเรียน หรือในบ้านของผู้นำหมู่บ้าน

นอกจากนี้ วิวัฒนาการความก้าวหน้าใหม่ ๆ ทางเทคโนโลยี เช่น การเกิดเคเบิลทีวี, วีดีโอ, การถ่ายทอดโดยตรงจากดาว เทียม ได้ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมของการไหลของ รายการโทรทัศนัแบบใหม่

1.3 การสนับสนุนรายการโทรทัศนั

รายการโทรทัศนัที่สั่ง เข้ามาจาประเทศอื่น ก็ต้องอาศัยการสนับสนุนทั้งทางด้านการเงิน และการเมือง อย่างกรณี รัฐบาลของไต้หวัน , แคนาดา และสวีเดน มีการเตรียมกำหนดรายการ

โทรทัศน์เพื่อประชาชนในประเทศของตน เพื่อสร้างเครื่องผูกพันทางการเมืองให้เกิดขึ้น ซึ่งค่อนข้างจะให้ความสำคัญทางการเมืองมากกว่าทางเศรษฐกิจ

ในกรณีของกลุ่มประชาชนละตินในอเมริกา ที่ถูกเครือข่ายของสถานีโทรทัศน์ SIN ครอบครอง แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการไหลอยู่ที่อำนาจในการซื้อ ที่สามารถดึงดูดโฆษณาทางโทรทัศน์ได้ ถึงแม้ว่ากลุ่มผู้ชมรายการละตินเหล่านั้นจะมีความยากจน แต่การรวมอำนาจในการซื้อของทั้งกลุ่มนั้นก็สามารทำให้การอุดหนุนที่เพียงพอต่อการนำเข้ารายการโทรทัศน์เพื่อกลุ่มประชาชนเล็ก ๆ นั้น

การสนับสนุนทางการเงินและการเมือง มีส่วนช่วยส่งเสริมซึ่งกันและกัน การสนับสนุนทางการเมืองสำหรับรายการโทรทัศน์สามารถให้การสนับสนุนที่มีความสำคัญต่อการเงินด้วย

1.4 บรรยากาศที่เหมาะสม

การไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ รัฐบาลจะเป็นตัวกระทำขั้น พื้นฐานที่เป็นเครื่องกรองการไหลซึมทั้งการอนุญาตหรือการขัดขวางการไหลของรายการโทรทัศน์ ซึ่งบรรยากาศที่ดีเกี่ยวกับการจัดระเบียบที่น่าพอใจ ทั้งการส่งรายการออกหรือการรับรายการเข้า จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการไหลของรายการโทรทัศน์

แคทซ์ และ วีเซลล์ (1977) ได้บรรยายไว้ในหนังสือเรื่องการกระจายเสียงในโลกที่สาม (Broadcasting in the Third World) ถึงบทบาทความสำคัญของรัฐบาลที่เป็นตัวขัดขวางหรืออนุญาตให้เกิดการไหลของรายการโทรทัศน์ เช่นเดียวกับกับ ซิลเลอร์ 1969 ที่ได้กล่าวไว้ว่า การตั้งมั่นของแบบจำลองการกระจายเสียงโทรทัศน์ทางการค้าของอเมริกาในละตินอเมริกานั้น เป็นผลมาจากการ เป็นหุ้นส่วนกันระหว่างธุรกิจและผลประโยชน์ของรัฐบาล

จากสภาพโครงสร้างทั้ง 4 ประการที่ได้กล่าวมานี้ เป็นการอธิบายการกระทำในสภาพการณ์ล่วงหน้าที่ยำต่อการบังคับศักยภาพของการไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ นอกจากสภาพโครงสร้างทั้ง 4 ประการนี้แล้ว ควรจะมาพิจารณาถึงลักษณะที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการไหล (Catalytic Action) ซึ่งบังคับการไหลด้วยตัวของมันเอง

2. ลักษณะที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการไหล (Catalytic Action) จะเกิดขึ้น

ที่ 2 ขั้นตอน นี้

2.1 การรับรู้และการตัดสินใจ (The awareness and decision stage) ที่จะเริ่มให้เกิดการไหลของรายการโทรทัศน์ เป็นส่วนที่ขึ้นอยู่กับผู้นำหรือผู้ริเริ่มของการไหล

2.2 การจัดองค์กร (The organizing stage) เป็นแหล่งที่มีความจำเป็นต่อการกำหนดการถ่ายทอดของรายการโทรทัศน์

การรับรู้และการตัดสินใจ (Awareness and Decision)

ในการส่งรายการโทรทัศน์ไปขายยังต่างประเทศนั้น จะต้องรู้ว่าประเทศนั้นจะมีผู้รับสารที่จะดูรายการที่จะส่ง เข้าไปขายหรือไม่ แคทซ์และวีเดลล์ (1977 : 77 - 89) ได้อธิบายถึงลักษณะการไหลของรายการโทรทัศน์ในประเทศโลกที่สามว่าเป็นผลมาจากการพัฒนาระบบกระจายเสียงที่ใช้แบบอังกฤษหรือฝรั่งเศส เพราะประเทศเหล่านี้เคยเป็นเมืองขึ้นมาก่อน ดังนั้น ในระยะแรกจึงไม่มีการตัดสินใจเกี่ยวกับผู้รับสารเป้าหมายว่าคือใคร มีลักษณะเป็นอย่างไร หรือจะดูรายการโทรทัศน์ที่ส่งไปหรือไม่ แต่พอมาในระยะหลังจึงเห็นความสำคัญและประโยชน์ในการนี้

ทรัพยากรเบื้องต้นในการส่งผ่านรายการโทรทัศน์ (Organizing Resources for the Transfer)

การกระทำต่อการไหลของรายการโทรทัศน์แหล่งรวบรวมในการจัดการมี

4 ประการคือ

1. เงินทุน
2. ลักษณะโครงสร้างภายใน
3. เทคโนโลยี
4. รายการโทรทัศน์

เงินทุนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเมื่อมีเงินทุนแล้วก็ต้องมีแหล่งอื่น ๆ ตามมา โดยปกติแล้วการดำเนินการเกี่ยวกับการแพร่กระจายของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการแสวงหาเงินทุน เงินทุนนี้อาจได้มาจาก เงินกู้ การโฆษณา บริษัทการค้า

การอุดหนุนจากเอกชน การช่วยเหลือจากต่างประเทศหรือเงินที่ได้จากการเป็นสมาชิกของ ประเทศที่ซื้อหรือขายรายการโทรทัศน (Katz และ Wedell, 1977 : 46-53)

ลักษณะโครงสร้างภายใน (Infrastructure) มีความสำคัญต่อการส่งรายการ โทรทัศนออกไป เพราะมีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายที่มีความจำเป็นสำหรับการถ่ายทอดออก โทรทัศน์ และจากการเข้าร่วมที่ซับซ้อนทางเทคโนโลยี การแพร่กระจายของรายการโทรทัศน์ได้ มีส่วนพัวพันในการประสานกับโครงสร้างภายในของสังคมนั้น ดังเช่น การที่สหรัฐอเมริกาเข้าไป มีบทบาทในการครอบงำสื่อกระจายเสียงของลาตินอเมริกาในช่วงทศวรรษ 1950 เป็นการสร้างความ เกี่ยวพันที่มีส่วนร่วมต่อกัน ทั้งเครือข่ายโทรทัศน์อเมริกา บริษัทข้ามชาติและองค์กรทางทหาร (Mattelart, 1977 : 68)

เทคโนโลยีการกระจายเสียงประกอบไปด้วย ฝ่ายผลิต ฝ่ายแพร่ กระจาย และ ฝ่ายรับ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การจัดการเกี่ยวกับ เทคโนโลยีทางการผลิตและการจัดจำหน่าย (Katz และ Wedell, 1977 : 53-55)

รายการโทรทัศน์ที่เพียงพอและราคาที่เหมาะสม เป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจว่า รายการโทรทัศน์ใดบ้างที่ควรจะถูกถ่ายทอด การที่สหรัฐอเมริกา มีหน่วยงานแบบบริษัทข้ามชาติ ที่ตั้งอยู่ในประเทศต่าง ๆ ก็ย่อมมีบทบาทในการครอบงำการส่ง เข้าของประเทศโลกที่ 3

การเสนอแบบจำลองของสภาพโครงสร้าง (Structural Condition) และลักษณะ ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการไหล (Catalytic actions) ของ Jorge Reina Schement และผู้ร่วมงานที่กล่าวมานี้ได้เสนอสิ่งที่ Robert K. Merton 1968 เรียกว่า ทฤษฎีทาง สายกลาง (middle-range theory) ซึ่งเป็นทางสายกลางระหว่าง raw empiricism และ grand theory คือ มีข้อความปัญหาที่จะพิสูจน์ศึกษา โดยอาศัยการหาหลักฐาน เชิงประจักษ์และมีการทดสอบ โดยอิงจากทฤษฎี

การพิจารณาสภาพโครงสร้างและลักษณะที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการไหลของกระบวนการ ไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ส่ง รายการโทรทัศน์ออกนอกประเทศกับประเทศที่ส่งซื้อรายการ เข้า ว่าอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของ สภาพโครงสร้างและลักษณะที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการไหลที่มีอยู่ในประเทศทั้งสอง

การอธิบายการไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศด้วยแบบจำลองนี้ ควรจะต้องร่วมอยู่ในวิธีการสังเกตเชิงประจักษ์ มีกรอบพื้นฐานทางทฤษฎีที่ใช้รองรับด้วย ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

แนวความคิดทั้งหมดดังกล่าว เป็นกรอบที่นำมาใช้ในการศึกษา เรื่องการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ ด้วยเหตุที่ภาพยนตร์ต่างประเทศที่นำมาศึกษานี้ ก็เป็นสื่อมวลชนด้านรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศรายการหนึ่ง และยังปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนว่า ในบรรดาสื่อมวลชนที่สำคัญที่สุด พบว่า มีสองสื่อ คือ ภาพยนตร์ และโทรทัศน์ที่ประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมตะวันตกไม่กี่ประเทศ ได้มีบทบาทในเรื่องนี้เหนือประเทศอื่น ๆ กรณีศึกษานี้สอดคล้องกับสภาพการณ์จริงที่ปรากฏชัดแจ้งในกลุ่มประเทศโลกที่สามหรือประเทศกำลังพัฒนา ประเทศไทยก็เป็นประเทศที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา จึงเป็นเรื่องราวที่น่าสืบค้นอย่างมาก ในการนำกรอบแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้กับงานวิจัยในประเทศไทย

4. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารและวัฒนธรรม

อริสโตเติลได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมนั้น หมายความว่า มนุษย์จำเป็นต้องดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระแต่ลำพังผู้เดียว เมื่อคนมาอยู่ร่วมกัน มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์กันนั้น มนุษย์ต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมาให้ เป็นที่ยอมรับในสังคมมาใช้ดำรงชีวิตร่วมกัน ซึ่งเราเรียกว่า วัฒนธรรม นั้นเอง

อย่างไรก็ตาม คำว่า "วัฒนธรรม" ในทางสังคมศาสตร์นั้น มีผู้ให้คำนิยามแตกต่างจากความหมายของคนทั่วไปที่ใช้กัน โดยจะยกตัวอย่างดังนี้

ไทยเลอร์ (Tylor 1871 : 1) เป็นนักมานุษยวิทยาและเป็นบิดาของสาขาวิชา มนุษยวิทยาวัฒนธรรม ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า

"วัฒนธรรมคือ ผลรวมของบรรดาสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสลับซับซ้อนที่ประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลธรรม กฎหมาย ประเพณี อุบนิสัย ตลอดจนพฤติกรรมอื่น ๆ ที่มนุษย์แสดงออกในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม"

โรเจอร์ (Rogers, 1976 : P. Everett) เป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้กล่าวว่า

"วัฒนธรรมหมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และ เป็นที่ยอมรับปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกในสังคม รวมทั้งมีการถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อ ๆ มา"

พัทธา สายหู (2514 : 3) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม คือ แบบอย่างการดำรงชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิก เรียนรับถ่ายทอดกันไปด้วยการสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม

ความหมายต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พอจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรมคือ ผลรวมของทุกสิ่งทุกอย่างที่มีความสลับซับซ้อนที่เป็นวิถีแห่งการดำรงชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นและยอมรับปฏิบัติกันมาตลอดจนมีการถ่ายทอดและเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์

นอกจากนี้พฤติกรรมสังคมของมนุษย์ (พัทธา สายหู, 2531 : 222) ที่แสดงออกมานั้นย่อมมีความหมายให้ปฏิบัติต่อกันได้ ก็ตามที่วัฒนธรรมกำหนดไว้เสมอ คือ จะทำได้ก็ต้องอาศัยการเรียนรู้และร่วมใช้ตามความหมายที่มนุษย์ในสังคมกำหนดไว้ในวัฒนธรรมของกลุ่มตน ไม่ใช่ทำได้เองด้วยสัญชาตญาณอย่างสัตว์ตามแบบอย่างตายตัวที่ธรรมชาติกำหนดไว้

เมื่อมาพิจารณาทางการสื่อสาร ซึ่งทราบกันดีว่าการสื่อสาร เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้นการสื่อสารและวัฒนธรรมจึง เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะการสื่อสารเป็น เครื่องมือในการถ่ายทอด ภาษา ประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจน ปรัชญาและแนวความคิดต่าง ๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งหรือจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง นับได้ว่าเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของการสื่อสาร ดังที่ ฮาร์โรด ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell, 1960 : 118) กล่าวไว้ว่า การสื่อสารยังมีหน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ หน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอัน เป็นมรดกของสังคมจากชนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งหรือจากชนกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง

และแนวความคิดที่ว่า การสื่อสารสามารถ เชื่อมโยงวัฒนธรรมที่แตกต่างกันให้มาใกล้ชิดกัน เป็นที่ยอมรับของบรรดานักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยามาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 นักวิชาการ เหล่านี้ได้ศึกษา เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและการสื่อสารจนถึง เป็นแนวความคิดหรือทฤษฎีได้ว่า "การสื่อสารเป็นตัวจักรกลที่ประสานสังคมและเป็นสื่อกลางสำหรับการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม" (Harold Mendelsohn, 1964:31)

จึงอาจกล่าวได้ว่า คนเราได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันได้โดยอาศัยการสื่อสาร เป็นสื่อกลางทั้งโดยทางตรงได้แก่ การสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลและโดยทางอ้อม ซึ่งได้แก่ ข่าวสารที่หลังไหลผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ เนื้อหาของสารที่ถูกส่งผ่านสื่อมวลชนย่อม เป็น เครื่องสะท้อนถึงวัฒนธรรมหรือวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้น

ในขณะนี้มีการพูดถึงความพึ่งพิงกันระหว่างการสื่อสารและวัฒนธรรมกันมาก (สมควรวินัย, 2529 : 187 - 188) จนแม้แต่ยูเนสโก และศูนย์ตะวันตก - ตะวันออก (East-West Center) มลรัฐฮาวาย สหรัฐอเมริกา ซึ่งเคยสนใจการศึกษาในเรื่องการสื่อสารอย่าง เป็น เอกเทศ ก็ได้หันมาทุ่ม เทให้กับบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารและวัฒนธรรมที่ร่วมกันอยู่ในขอบข่ายเดียวกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในัจจุบันนี้มีแนวโน้มที่จะ เชื่อกันว่า วัฒนธรรม มีความหมายรวมถึงผลงานทั้งหมดที่มวลมนุษยชาติได้สร้างขึ้น หรือทุกอย่างที่มนุษย์ทำเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากธรรมชาติทำให้มนุษย์อยู่เหนือกว่าสัตว์ ในความหมายเช่นนี้ การสื่อสารระหว่างมนุษย์และระหว่างชาติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวประกอบที่สำคัญของชีวิตมนุษย์ ก็จะต้อง เป็นตัวประกอบที่สำคัญสำหรับวัฒนธรรมด้วยอย่างแน่นอน

ฉะนั้น วัฒนธรรม เป็นตัวกำหนดรูปแบบและพฤติกรรมของการสื่อสารในสังคม ขณะเดียวกัน รูปแบบและพฤติกรรมของการสื่อสารแบบใหม่ ๆ ก็มีผลต่อการ เปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม เช่นกัน

การสื่อสารได้นำไปสู่การ เปิดโอกาสให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม แต่ในมุมกลับกัน การสื่อสารในยุคปฏิวัติทาง เทคโนโลยีอาจ เป็นอันตรายต่อวัฒนธรรมได้ การไหลของข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง อาจทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อ เศรษฐกิจและสังคม เช่น แฟชั่นการแต่งกายแบบแปลก ๆ กีฬาแบบตะวันตก, เครื่องอุปโภคบริโภคที่ฟุ่มเฟือย ฯลฯ กลายเป็นวัฒนธรรมมวลชนที่สร้างปัญหาทาง เศรษฐกิจ และสังคมให้กับประเทศในโลกที่สามอย่างมาก

การที่วัฒนธรรมมวลชน เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับสิ่งของหรือผลผลิตของสังคมผู้บริโภค เช่นนี้ (นำทิพย์ อักษรกุล 2526 : 71 - 72) ทำให้มันกลายเป็นส่วนหนึ่งของการบริโภคในครัวเรือน วิทย์ และโทรทัศน์ กลายเป็นเครื่องใช้ประจำบ้านที่ให้ข่าวและสาระบันเทิง

การที่คนทุกคนวิ่งเข้าหา วิทยุ โทรทัศน์ เพื่อข่าวและสารบันเทิงนี้เอง คือ โครงสร้างที่สำคัญของวัฒนธรรมมวลชน

ดังเช่นที่ ซิกมันด์ บอมมานน์ (Zygmunt Baumann) (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2529 : 8 - 9) ได้ทำการสำรวจลักษณะพิเศษเฉพาะ ที่เขาเรียกว่า "โครงสร้างชั้นใน" (infrastructure) ของวัฒนธรรมมวลชนเอาไว้ว่า จะต้องมามีโครงสร้างที่สำคัญ 3 ประการคือ

(1) ต้องเป็นระบบที่พึ่งพาตลาดอย่างมาก โดยเริ่มตั้งแต่ข้อเท็จจริงที่ว่า การตอบสนองความต้องการทุกอย่างของบุคคลจะแสวงหาได้จากระบบตลาดเท่านั้น (ซึ่งต่างจากระบบดั้งเดิมที่บุคคลจะผลิตสิ่งที่คนต้องการมาตอบสนองตัวเอง) ในอีกด้านหนึ่งตลาดก็จะเริ่มมีอำนาจมากขึ้น ในการเป็นตัวกำหนดมาตรฐานทางวัฒนธรรม

(2) ต้องเป็นระบบที่พึ่งพางค์กรอย่างมาก ในขณะที่วัฒนธรรมดั้งเดิมนั้นบุคคลจะขึ้นต่อตัวผู้อาวุโส เช่น ข้าทาสบริวารก็จะขึ้นกับตัวเจ้านายและในวัฒนธรรมมวลชนนั้นบุคคลจะขึ้นต่อสังกัด ขึ้นต่อองค์กร ขึ้นต่อบริษัท โดยไม่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล รูปแบบของระบบข้าราชการ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด เพราะคนชั้นล่างจะต้องเคารพผู้บังคับบัญชา ตามตำแหน่งไม่ว่าตัวบุคคลจะเป็นใครก็ตาม

(3) ต้องเป็นระบบที่พึ่งพาเทคโนโลยีอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อเราพิจารณาถึงระบบการสื่อสารมวลชนสมัยใหม่ ที่เป็นแหล่งผลิตวัฒนธรรมอันใหญ่ที่สุดของวัฒนธรรมมวลชน เราก็จะเห็นว่ามีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการผลิตวัฒนธรรมของการสื่อสารมวลชนมากกว่ายุคสมัยทางวัฒนธรรมที่เคยผ่านมาในอดีต

อนึ่ง การสื่อสารอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อวัฒนธรรม โดยเกิดมีการบุกรุกวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัด สื่อมวลชนได้ทำการเผยแพร่ความคิดและวัฒนธรรมจากแหล่งหนึ่ง ในลักษณะที่เรียกว่า "ความครอบงำทางวัฒนธรรม" ชนกลุ่มน้อยอาจถูกกลืนโดยคนส่วนใหญ่ของประเทศ ประเทศเล็ก ประเทศยากจน อาจตกอยู่ภายใต้การครอบงำของประเทศใหญ่ ประเทศร่ำรวยเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมซึ่งเคยรับช่วงกันมาหลายช่วงอายุคนก็อาจถูกลืมนำทิ้งไปทีละน้อย เพราะมีวัฒนธรรมใหม่แทรกซึมเข้ามาทางสื่อมวลชน ความหลากหลายของวัฒนธรรมจะลดน้อยลงทุกทีทั้งในระดับภายในประเทศและระดับระหว่างประเทศ

การเกิดขึ้นของระบบสื่อสารโดยผ่านดาวเทียมนำโลกมาไว้ที่จุดเดียวกันในช่วงพริบตา

หนทางที่เราผ่านมาก้าวมาจากวัฒนธรรมหมู่บ้านสู่วัฒนธรรมเมือง และจากวัฒนธรรมของชาติ
สู่นานาชาติ พร้อม ๆ กับต้องเสี่ยงและยอมรับความจริงว่า ข่าวสารและสาระบัน ติงต่าง ๆ
อาจเหมือนกันไปหมด แม้จะมาจากแหล่งต่าง ๆ กัน

ทุกวันนี้ สิ่งที่จะเกิดวัฒนธรรม เดิม ได้แก่ ภาพยนตร์, โทรทัศน์, วรรณกรรม เพลง,
แบบพิมพ์, แบบ เสื้อ, การแสดง ความเคารพนับถือและอื่น ๆ

ด้วยเหตุที่มีความ เหลื่อมล้ำของการส่งและรับสารเกิดขึ้น เราจะพบได้ว่า (สุกัญญา
ดิระวนิช, 2520 : 24 - 25) ปีหนึ่ง ๆ สหรัฐอเมริกาขายรายการโทรทัศน์ประมาณ 100,000-
200,000 ไปยังละตินอเมริกา ตะวันออกไกล เอเชียตะวันออก และยุโรปตะวันตก ตัวเลข
ของการรับรายการจากนอกประเทศแตกต่างกันไปสหรัฐอเมริกา รับรายการจากนอกประเทศ
เพียง 1 - 2% รัสเซียรับไว้ 5% ญี่ปุ่นรับ 2.5% แต่ทว่าในละตินอเมริกา รับรายการจากนอก
ประเทศประมาณ 50% เช่นเดียวกับในตะวันออกกลางและเอเชีย ยกเว้น ญี่ปุ่นและจีน ในยุโรป
ตะวันตก 30% .ของรายการโทรทัศน์รับซื้อมาจากนอกประเทศ ในยุโรปตะวันออกรับไว้ 24%
ในเรื่องของภาพยนตร์ ยูเนสโก (UNESCO) ให้ข้อมูลไว้ว่า ในปี 1967 มีภาพยนตร์ที่ถูกแปล
ทั้งหมด 39,483 เรื่อง 15,279 เรื่อง แปลจากภาษาอังกฤษ 5,368 เรื่อง แปลจากภาษา
รัสเซีย ภาษาอื่น ๆ มีบทบาทน้อยมาก แสดงว่าประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ได้รับซื้อภาพยนตร์
จากต่างประเทศไปแปลเพื่อจำหน่ายในประเทศของตนเป็นจำนวนมาก ซึ่งภาพยนตร์เหล่านั้น
ส่วนใหญ่ผลิตในประเทศที่พัฒนาแล้ว

ทศวรรษของ 1970 ถือว่า การด้อยพัฒนาทางการสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งที่ชี้ถึง
ความด้อยพัฒนาของประเทศ มีการโจมตีว่าสาระบัน ติงจากภายนอก เป็นตัวการที่วาง
วัฒนธรรมใหม่ลงไปบนผู้คน ซึ่งช่วยตัวเองมิได้ (พรสวรรค์ ตั้งเมตตาจิตตกุล, 2529 : 10)
วัฒนธรรมในประเทศโลกที่สามอีกหลาย ๆ ประเทศ ยังขาดการหลอมรวมสารสนเทศ ทำให้
วัฒนธรรมของตนมีการรับวัฒนธรรมบางอย่างจากสังคมอื่นโดยที่ขาดความ เหมาะสมกลมกลืน
และสูญเสีย เอกลักษณ์และบุรณภาพทางวัฒนธรรมของตนเองไป

สำหรับการศึกษา เกี่ยวกับการสื่อสารและวัฒนธรรมของสังคมไทย จะพบว่า
(สุธาสินี สุรภักดี, 2532 : 18) ใน พ.ศ. 2425 วัฒนธรรมตะวันตกค่อย ๆ หลังไหลเข้ามา
นับจากในรัชกาลที่ 5 จวบจนปัจจุบันประเทศไทยซึมซับรูปแบบและสัญลักษณ์ของอารยธรรมตะวันตก

ทั้งจากแฟชั่นการแต่งกาย ภาษา รวมไปถึงคุณสมบัติผู้ดี ลักษณะความก้าวหน้าทางวัตถุ การพัฒนาทางเทคโนโลยี และมาตรฐานการครองชีพที่สูงของชาวตะวันตก ทำให้คนไทยมีความคิดว่าวัฒนธรรมตะวันตกต้องดีกว่า และเป็นหน้าที่ในการรับเอาวัฒนธรรมเหล่านั้นมาดัดแปลงเป็นของตัวเอง

ในด้านของสื่อมวลชน โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และวิดีโอ ตลาดวิดีโอ และภาพยนตร์ไทย ภาพยนตร์ต่างประเทศจะมีอยู่ถึง 85% ของภาพยนตร์ทั้งหมด โดยเป็นจุดที่น่าสนใจมากที่สุดที่มีการหลั่งไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศมากมายเช่นนี้ ดังนั้นการศึกษาเรื่องการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ จึงสามารถแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างการสื่อสารและวัฒนธรรม โดยที่ภาพยนตร์ต่างประเทศเป็นสื่อมวลชน ในบทบาทหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในเนื้อหาของภาพยนตร์ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทยได้

ภาพยนตร์ ซึ่งแมคลูฮัน (McLuhan) (อ้างในศิริ เล่ากัญกุล 2523 : 1-4) กล่าวไว้ว่า เป็นสื่อที่มีบทบาทความสำคัญไม่น้อย ในอดีตภาพยนตร์เป็นสิ่งที่เราเรียกว่า เป็นเครื่องขยายความฝันให้กับคนส่วนใหญ่ มัน เป็นสิ่งหย่อนใจสิ่งชดเชยกับคนทั่วไป เมื่อเข้าไปชมภาพยนตร์เราจะพบว่า เราอยู่ในโลกอีกโลกหนึ่ง เราต้องการโลกอย่างไรก็เลือกชมภาพยนตร์ที่เสนอเนื้อหาตามที่เราต้องการ แต่ในปัจจุบันนอกจากมันจะเป็นการขยายฝันให้กับผู้ชมแล้ว ภาพยนตร์ยังเป็นสิ่งที่จำลองภาพชีวิตของมนุษย์ในหลายรูปแบบ บางเรื่องสะท้อนให้เห็นปัญหาสังคมที่แฝงความเป็นจริงที่เกิดขึ้น นั่นคือในปัจจุบันบทบาทของภาพยนตร์ไม่จำกัดอยู่กับการสร้างความฝันอย่างเดียวเท่านั้น

คนส่วนใหญ่จะรู้จักภาพยนตร์ในคำที่เป็นสิ่งบันเทิง แต่ความจริงแล้ว ภาพยนตร์ก็ไม่เพียงแต่จะให้ความบันเทิงอย่างเดียว สิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในตัวของมันมีทั้งการโฆษณา การเผยแพร่วัฒนธรรม การให้บทเรียน การสะท้อนปัญหา การตีแผ่ปัญหาสังคม เป็นต้น

หลักฐานทางด้านการวิจัย เรื่อง "การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมไทย" (จำนงค์ วิบูลย์ศรี, 2529 : 30 - 31) ในแง่ของอิทธิพลสื่อมวลชน ทางด้านภาพยนตร์นั้นพบว่า ประมาณร้อยละ 90 ชอบดูภาพยนตร์ อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกยังซึมผ่านมาทางภาพยนตร์ และชาวเมืองร้อยละ 50 ชอบภาพยนตร์ตะวันตกโดยเฉพาะภาพยนตร์อเมริกัน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ก็ได้ชี้ให้เห็นค่อนข้างชัดเจน เกี่ยวกับทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมไทย อันเนื่องมาจากอิทธิพลของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนสภาพเป็นสังคมเมือง และการนำสื่อมวลชนสมัยใหม่มาใช้

และจากการศึกษาสภาพและสาเหตุของอาชญากรรมโดยทั่วไป (ปริญญ์ ปราชญานุพร, 2527 : คำนำ) พบว่า สาเหตุที่ทำให้เด็กและเยาวชนไทยกระทำผิดต่อกฎหมายนั้น นอกจากเกิดจากปัจจัยทางด้านร่างกาย จิตใจ และเศรษฐกิจแล้ว สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งเกิดจาก สาเหตุทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการเผยแพร่วัฒนธรรม และความเจริญทางวัตถุของประเทศตะวันตกที่ไม่เหมาะสมทางสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ

ปัจจุบันนักสังคมวิทยาได้เห็นพ้องต้องกันว่า (B. Berelson อังโน เสริน ปุญณะพิदानนท์, 2504 : 46 - 47) พฤติกรรมการกระทำผิดของเด็กเหมือนกับพฤติกรรมทางสังคมอื่น ๆ คือ สามารถเรียนรู้กันได้จากขบวนการสัมพันธ์ทางสังคมและแหล่งสำคัญในการเรียนรู้ในขบวนการดังกล่าว แหล่งหนึ่งก็คือ สื่อมวลชน ซึ่งสื่อมวลชนบางชนิดเกี่ยวกับเรื่องบางเรื่องก่อให้เกิดความสนใจและคล้อยตามในหมู่คนบางประเภท ภายใต้สถานการณ์บางอย่างและจะมีผลบางประการขึ้นในภายหลัง และผู้กระทำผิด เพราะถูกรอบงำโดยอิทธิพลของ เนื้อหาหรือ เนื้อเรื่องในสื่อมวลชนชนิดต่าง ๆ มักได้แก่ ผู้ที่มีทุนเดิมในทางนิสัยใจคอและความประพฤติที่ไม่ดีอยู่แล้ว

การที่เด็กจะเรียนรู้เกี่ยวกับปทัสถานของสังคมและวัฒนธรรมของสังคม โดยตรงไม่เฉพาะแต่จากบุคคลซึ่งเขาติดต่อสื่อสารเป็นส่วนตัวในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่จากสื่อมวลชนอื่น ๆ ด้วย เช่น หนังสือ การ์ตูน วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์

โดยเฉพาะการศึกษา อิทธิพลของภาพยนตร์ต่อเด็ก มีหลักฐานจำนวนมากบ่งในแนวทางที่ว่า (ธีระพร อูวรรณโณ, 2523 : 10) การดูภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาสาระก้าวร้าว ทำให้เด็กมีความก้าวร้าวในภายหลังเพิ่มขึ้นได้ การดูภาพยนตร์กำลังภายในซึ่งส่วนมากมีเนื้อหาสาระความก้าวร้าวสูง ก็อาจจะทำให้เด็กแสดงความก้าวร้าวสูงเพิ่มขึ้นได้ ส่วนการที่เด็กเลียนแบบนักแสดงในภาพยนตร์ ผลการวิจัยในสหรัฐอเมริกาได้ยืนยันประเด็นนี้มามาก สำหรับอิทธิพลของภาพยนตร์กำลังภายในต่อเด็กไทยนั้น แม้จะยังไม่มีการวิจัยอย่างกว้างขวาง ก็ย่อมจะเป็นที่ประจักษ์ว่าเด็กไทยเราเลียนแบบนักแสดงภาพยนตร์กำลังภายในมาก การฝึก "มวยกะเรียน" "มวยงู" เป็นตัวอย่างมาากแล้วและ เด็กบางคนถ้าโดนของมีคมบาดทกล้มหัว เข้าลอกออกมา แทนที่จะยอมให้พ่อหรือแม่ทாயาให้ กลับหนีไปนึ่ง "ซัฟพิช" ให้ออกจากร่างกาย นี่แหละ เป็น เหตุที่แสดงว่า ภาพยนตร์กำลังภายในมีอิทธิพลทำให้เด็กเลียนแบบได้มาก

หรือจากการที่เราได้พบจากหนังสือพิมพ์ว่า (ศิริ เลากัยกุล 2523 : 5) มีคนหลายต่อหลายคนต้องเสียชีวิตไปจากเกมส์รัสเซียนรูเรต ซึ่งเลียนแบบมาจากหนังสือ "Deer hunter" ที่โด่งดัง ก็เป็นบทเรียนที่นักสร้างภาพยนตร์ทุกคน ควรจะได้ตระหนักถึงบทบาทอิทธิพลของสื่อภาพยนตร์ให้มากขึ้น เพราะสื่อมวลชนในปัจจุบันนี้ มีส่วนอย่างมากในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่สับสนวุ่นวาย การยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากภาพยนตร์มาเป็นแนวการกระทำจึง เป็นสิ่งที่เป็นไปได้มาก

อย่างไรก็ตามภาพยนตร์ในปัจจุบันนี้ มีสภาพเป็นสินค้ามากขึ้นกว่าแต่ก่อน อุตสาหกรรมทำภาพยนตร์หรือภาพยนตร์ทางโทรทัศน์แผ่กว้างไปในหลายประเทศ และด้วยความเจริญก้าวหน้าในเรื่องเทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์ ภาพยนตร์ตะวันตกก็เป็นสิ่งที่ชาวตะวันออกต้องการ เพราะนอกจากจะเป็นสิ่งบันเทิงแล้ว ยังแฝงการโฆษณาชวนเชื่อในวัฒนธรรมตะวันตกสู่โลกตะวันออกอีกด้วย ซึ่งประเด็นนี้ผู้ทำภาพยนตร์ตะวันตกอาจจะไม่ได้คาดคิดไว้ แต่ความจริงมัน เป็นเช่นนั้น

เหมือนดังที่ประธานาธิบดี ชูฮาร์โต (อ้างใน ศิริ เลากัยกุล, 2523 : 3) กล่าวไว้เมื่อคราวไปเยือนฮอลแลนด์ว่า "รู้สึกขอบคุณในภาพยนตร์ของท่านที่ได้มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้กับชาวตะวันออก สิ่งใดที่ชาวตะวันออกเห็นในภาพยนตร์ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น"

แนวคิดและทฤษฎีดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ล้วนเป็นหลักฐานยืนยันที่แสดงให้เห็นว่า การศึกษา เรื่องการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ สามารถบ่งชี้ถึงสภาพสังคมไทย ที่อาจได้รับผลกระทบจาก เนื้อหาของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมตะวันตกแทรกซึม เข้ามาในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมากยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกัน เราอาจกล่าวได้ว่า (วีรบุษ ไม้ไทย, 2526 : 56) การพึ่งพาซึ่งกันและกันที่เกิดขึ้นระหว่างการสื่อสารและวัฒนธรรมในสังคมสมัยใหม่ สื่อมวลชน เป็น เครื่องมือสำคัญในการกระจายวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามสื่อเหล่านี้ได้สร้างปัญหาท้าวเอกลักษณะทางวัฒนธรรมของคนหลายเชื้อชาติ สามารถเปิดโอกาสให้คนจำนวนมากขึ้นได้เข้าถึงวัฒนธรรมสื่อมวลชน โดยเฉพาะผ่านกรรมวิธีการและเทคนิคการผลิตเพื่อมหาชน

การเกิดของโครงสร้างทางอุตสาหกรรมในวัฒนธรรม สามารถกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์และทำให้การกระจายวัฒนธรรมง่ายขึ้น แต่ทว่าในขณะเดียวกันอาจทำให้เกิดปัญหาร้ายแรงและอันตรายที่แท้จริงต่อวัฒนธรรมทั้งหมดด้วย

เพราะฉะนั้น ถึงเวลาแล้วที่เราต้องยอมรับว่าไม่มีทางที่ชาติใดจะสามารถรักษาวัฒนธรรมแท้ ๆ ของคนไว้ได้ โดยไม่มีการรับอิทธิพลจากภายนอก และสำหรับกาลเวลาในอนาคต การแทรกซึมนั้นก็ยิ่งดำเนินไปอย่างรวดเร็วขึ้นอีก เพราะสื่อมวลชนจึงเกิดปัญหาที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสร้างความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศได้

5. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสาร ในกระบวนการสื่อสารมวลชน อาจจะหมายถึงตัวบุคคล (เช่น ผู้สื่อข่าว, บรรณาธิการ) หรือหมายถึง องค์กรที่ผลิตสาร (เช่น สำนักพิมพ์, สถานีวิทยุกระจายเสียง, สถานีวิทยุโทรทัศน์, ผู้สร้างภาพยนตร์) ก็ได้

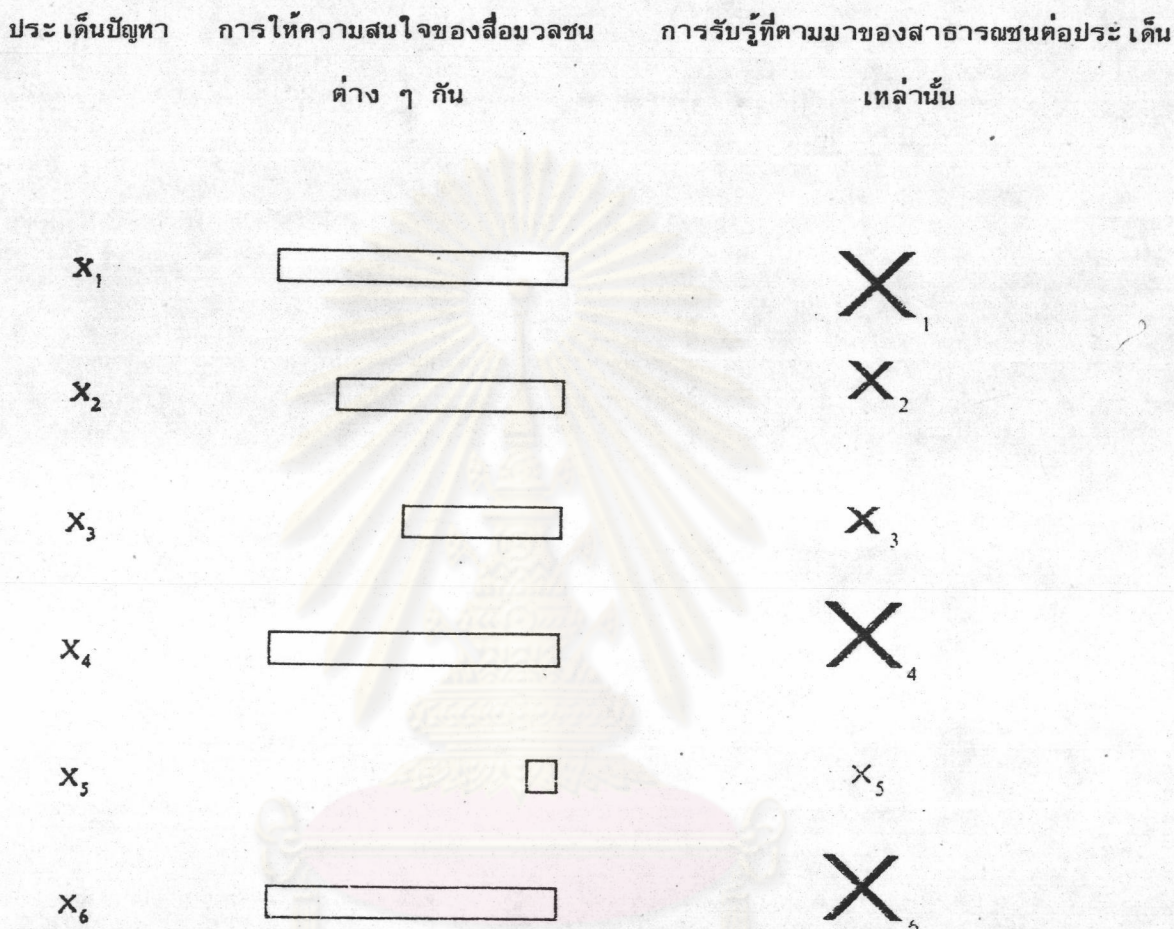
แนวคิดเกี่ยวกับการพิจารณาผลของผู้ส่งสาร ได้รับการสนใจศึกษาจากนักวิจัยการสื่อสารมวลชนในระยะหลังมากพอสมควร นั่นคือ สมมติฐานว่าด้วยหน้าที่ในการกำหนดหัวข้อเรื่องพิจารณาโดยสื่อมวลชน (The Agenda-setting function of mass media)

5.1 หน้าที่ของสื่อมวลชนในการกำหนดหัวข้อเรื่องพิจารณานี้ (พีระ จิระโสภณ, 2531 : 662 - 663) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเมื่อ ปี ค.ศ.1972 โดย มัลคอล์ม แม็คคอมบส์ และ โด널ด์ ไชว์ (McCombs, M.E. and Shaw D.L., 1972) เป็นผู้เสนอแนะ แต่ได้มีบางคนกล่าวไว้ว่า แนวความคิดนี้มีใช้ของใหม่ เพราะ วอลเตอร์ ลิปพ์มันน์ (Lippman, W., 1922) เคยกล่าวความคิดเห็นในวารสาร Public opinion เมื่อปี ค.ศ.1922 ว่า "สื่อมวลชนมีบทบาทในการสร้างภาพต่าง ๆ ในหัวสมองของคนเรา" ซึ่งก็คล้ายคลึงกับแนวความคิดในเรื่องหน้าที่การกำหนดหัวข้อเรื่องให้พิจารณาของสื่อมวลชนตามแนวคิดของแม็คคอมบส์และไชว์

นอกจากนี้ โคเฮน (Cohen, B.C., 1963) ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดในเรื่องนี้ เขาเคยกล่าวถึงอิทธิพลของหนังสือพิมพ์ในการเป็นผู้บอกกับผู้อ่านว่า เรื่องอะไรควรจะคิด (What to think about) ซึ่งตรงกับแนวความคิดในเรื่องการกำหนดหัวข้อเรื่องให้พิจารณานี้

เดนิส แม็คควอล และ สเวน วินดาห์ล (McQuail D. and Windahl, S. 1981) ได้สรุปแนวความคิดของการกำหนดหัวข้อเรื่องพิจารณาเป็นลักษณะแบบจำลองดังนี้

ในแบบจำลองนี้ X ทางซ้ายมือก็คือประเด็นปัญหาหรือหัวข้อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่สื่อมวลชนหยิบยกมานำเสนอให้สาธารณชนรับทราบ การเน้นเสนอเรื่องเหล่านี้โดยสื่อมวลชนมากน้อยต่างกัน (แสดงโดยรูปแท่งแนวนอน) ผลที่ตามมาก็คือ ทำให้สาธารณชนรับรู้ในประเด็นหรือหัวข้อเรื่องต่าง ๆ เหล่านั้นไม่เหมือนกัน ประเด็นที่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนในการนำเสนอมากก็ได้รับการพิจารณาเป็นหัวข้อเรื่องที่สำคัญมากด้วย (ขนาดของ X ทางขวามือแสดงระดับความสำคัญที่พิจารณาโดยสาธารณชน) ตามรูปในแบบจำลองจะเห็นว่า X_1 , X_4 และ X_6 ได้รับความสนใจในการนำเสนอจากสื่อมวลชนมาก ก็ได้รับการพิจารณาว่ามีความ

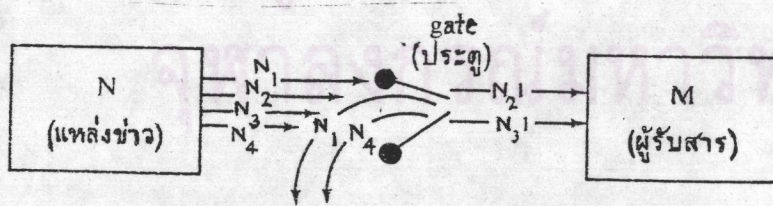

สำคัญมาก ส่วนประเด็นอื่น ๆ (X_2 , X_3 และ X_5) ก็มีความสำคัญรองลงไปในสายตาของสาธารณชน

แนวความคิดในเรื่องการกำหนดหัวข้อเรื่องพิจารณาของสื่อมวลชนนี้ เวสลีย์ และ แม็คลีน (Westley and Maclean 1957) กล่าวว่า สื่อมวลชนมิได้มีจุดมุ่งหมายที่จะมีบทบาทในประเด็นเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้เลือกสรรกลั่นกรองหรือที่เรียกว่า "ผู้เฝ้าประตู" (gatekeeper หรือ channel role) เท่านั้นเอง สื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้เสนอวาระปัญหาหรือหัวข้อเรื่องต่าง ๆ ในลักษณะข่าวและบทความคิดเห็นให้ประชาชนได้พิจารณาอะไรควร จะได้นำมาคิดพิจารณาหรือนำมาถกเถียงวิจารณ์ต่อ ๆ ไป

5.2 ซึ่งแนวความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ "ผู้เฝ้าประตู" (gatekeeper) นี้ (พีระจิระ โสภณ 2531 : 624 - 625) มาจากข้อเขียนของ เค เลวิน (Lewin, K., 1947) ซึ่งให้ข้อสังเกตว่า ข่าวสารมักจะไหลผ่านช่องทางต่าง ๆ อันประกอบไปด้วยบริเวณประตูที่ซึ่งมีการปล่อยหรือกักข่าวสารต่าง ๆ ตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้หรือโดยวินิจฉัยของผู้เฝ้าประตูเองว่าจะยอมให้ข่าวสารใดไหลผ่านไปได้หรือไม่ โดยแนวความคิดนี้ได้ถูกนำมาอธิบายลักษณะการไหลของข่าวสารในกระบวนการสื่อสารมวลชน

ดี เอ็ม ไวท์ (White, D.M., 1950) ได้ใช้แนวความคิดเรื่อง "ผู้เฝ้าประตู" ในการศึกษากิจกรรมของบรรณาธิการข่าวโทรทัศน์ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นอเมริกันฉบับหนึ่ง ซึ่งกิจกรรมในการตัดสินใจคัดเลือกข่าวเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือนี้ มีส่วนคล้ายกับหน้าที่ผู้เฝ้าประตู

- N = แหล่งของข่าวต่าง ๆ
- N_1, N_2, N_3, N_4 = ข่าวแต่ละชิ้น
- N_{21}, N_{31} = ข่าวที่ถูกเลือก
- M = ผู้รับสาร
- N_1, N_4 = ข่าวที่ไม่ถูกเลือก

แบบจำลองผู้เฝ้าประตูของ ดี เอ็ม ไวท์ (1950)

แบบจำลองนี้แสดงให้เห็นว่า จากต้นตอแหล่งข่าว (สำนักข่าวโทรทัศน์) จะมีข่าวสารมากมายหลายชิ้นส่งมายังสำนักหนังสือพิมพ์ หรือสถานีวิทยุกระจายเสียง หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ต่าง ๆ บรรณาธิการข่าวจะทำหน้าที่คัดเลือกข่าวสารเพียงบางชิ้น เพื่อตีพิมพ์หรือออกอากาศ ส่วนอีกหลายชิ้นก็อาจถูกโยนทิ้งตะกร้า ข่าวสารที่ถูกคัดเลือกนี้จะถูกตัดแต่งให้เหมาะสมกับเวลา เนื้อที่ หรือลักษณะสื่อเพื่อส่งไปยังผู้อ่าน

แนวความคิดเกี่ยวกับผู้ส่งสาร ทั้งการกำหนดหัวข้อเรื่องในการพิจารณา (Agenda-Setting) และผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper) นี้ สามารถนำมาประยุกต์เพื่ออธิบาย การไหลผ่านของข้อมูลข่าวสารได้ทุกประเภทในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน การศึกษาเรื่องการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ ก็เช่นเดียวกัน จะพบว่า การเสนอรายการโทรทัศน์รูปแบบรายการใด ๆ ก็แล้วแต่ ยังหนีไม่พ้นวัฏจักรเดิมที่เวียนว่ายอยู่ในเรื่องของ ข่าว ภาพยนตร์ ละคร เพลง กีฬา สารคดี ความรู้ เกมส์โชว์ แล้วแต่ว่ารายการประเภทใดที่จะถูกสถานีโทรทัศน์หรือผู้จัดรายการหยิบยกขึ้นมาเสนอในช่วงจังหวะ เวลาใด ที่กลายเป็นยุคทองของรายการนั้น ๆ เช่น รายการภาพยนตร์ต่างประเทศในโทรทัศน์บ้านเรา ที่ระยะแรกของการเริ่มจัดตั้งสถานีโทรทัศน์นั้น ได้กลายเป็นรายการหลักของทุกสถานี โดยเฉพาะภาพยนตร์ฝรั่งหรืออเมริกัน ต่อมาในปี 2522 - 2524 เป็นยุคเฟื่องฟูของภาพยนตร์จีนหรือฮ่องกงเข้ามาแทนที่ โดยสถานีโทรทัศน์แทบทุกช่องมีภาพยนตร์ชุดจีนฉายเกือบทุกวัน เป็นผลให้ กบว.ต้องออกมาตรการลดการเสนอภาพยนตร์จากต่างประเทศในปี 2525 การออกมาตรการนี้เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้มีการผลิตรายการภายในประเทศมากยิ่งขึ้น ทำให้ช่วงระยะเวลาหลังข่าวที่เป็นช่วงเวลา Prime Time เป็นรายการที่ผลิตในประเทศเท่านั้น ส่งผลให้สถานีโทรทัศน์แทบทุกช่องมุ่งมาผลิตละครแทนสภาพรายการโทรทัศน์ปัจจุบันนี้ (2533) จึงเน้นละครเป็นรายการบันเทิงหลัก ซึ่งมี Rating และอัตราค่าโฆษณาที่สูงมาก ก่อให้เกิดการแข่งขันกันอย่างเต็มที่ทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างดารานักแสดงในสังกัดของตน การสรรหาบทประพันธ์สำหรับสร้างเรื่อง การจับฝักรายการละครชนกัน เป็นต้น ตัวอย่างที่ชัดเจนมากในขณะนี้ (2533) คือ สถานีโทรทัศน์การค้าที่ดำเนินการโดยเอกชน ได้แก่ สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 และสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 สำหรับรายการภาพยนตร์ต่างประเทศจึงมีความสำคัญรองลงมา หลังจากที่เคยอยู่ในยุคเฟื่องฟูมาก่อน

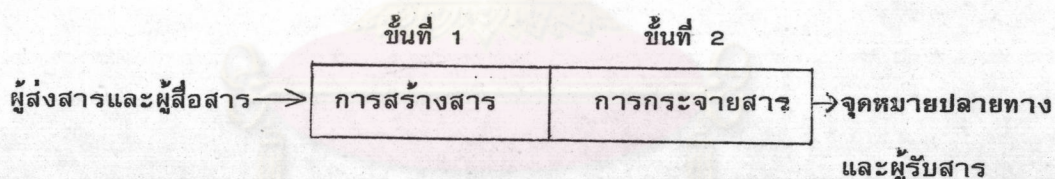
เพราะฉะนั้น การไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ สามารถแสดงให้เห็นถึงผลของผู้ส่งสารที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศอันได้แก่ ผู้กำหนดนโยบายระดับบริหาร หรือเจ้าหน้าที่พนักงานฝ่ายจัดรายการของสถานีโทรทัศน์ ผู้เข้าซื้อเวลารายการของสถานีโทรทัศน์ หรือหน่วยงานธุรกิจที่เป็นตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์โดยตรง

6. โครงสร้างสื่อมวลชนวิทยุโทรทัศน์ไทย

โครงสร้างสื่อมวลชนวิทยุโทรทัศน์ไทย ณ ที่นี้เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมการวิเคราะห์ระบบสื่อมวลชนวิทยุโทรทัศน์ โดยอาศัยแบบจำลองสำหรับการศึกษาระบบสื่อโดยส่วนรวม (กันทิมา ธนะโสภณ 2528 : 42) มีลักษณะดังนี้

แบบจำลองสำหรับการศึกษาระบบสื่อโดยส่วนรวม

กระบวนการศึกษาที่จะให้ได้ประโยชน์ที่สุดในการวิเคราะห์ระบบสื่อมวลชนอาจจะต้องใช้แบบจำลองต่อไปนี้

ในแบบจำลองนี้ที่ต้องการ การศึกษาอย่างละเอียดจะอยู่ในกระบวนการสร้างสาร และกระบวนการกระจายสาร ซึ่งในแต่ละขั้นตอนนี้ต่างมีปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการต่าง ๆ

8 ประเภท คือ

1. ประเภทของเจ้าของกิจการ
2. ประเภทของการควบคุม
3. แหล่งทุนในการดำเนินการ
4. การจัดสรรรายได้และเงินทุน
5. ความซับซ้อนขององค์กรบริหาร
6. วัตถุประสงค์อันเป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน
7. จำนวนสื่อ
8. ประเภทของเนื้อหา

ปัจจัยสำคัญต่าง ๆ เหล่านี้ ในระบบการสื่อสารมวลชน เป็นการศึกษาถึงกระบวนการที่จะมีผลต่อพฤติกรรมทางการสื่อสาร

ปัจจัยเหล่านี้ บางประเภทอาจจะมองเห็นได้ชัดเจน แต่บางประเภทอาจจะต้องมีการอธิบายเพิ่มเติม และอาศัยการสืบค้นอย่างลึกซึ้งต่อไป

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเรื่องการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์จึงมีความสัมพันธ์กับกระบวนการสร้างสารและการกระจายสารของระบบสื่อมวลชนวิทยุโทรทัศน์ไทย ซึ่งก่อให้เกิดผลต่อพฤติกรรมทางการสื่อสาร ในการแพร่กระจายสารที่เป็นรายการภาพยนตร์ต่างประเทศ

การวิเคราะห์ระบบโครงสร้างสื่อมวลชนวิทยุโทรทัศน์ไทย ที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่

1. การจัดองค์การวิทยุโทรทัศน์
2. โครงสร้างการดำเนินงานของวิทยุโทรทัศน์
3. การจัดองค์การของสถานีวิทยุโทรทัศน์
4. แนวโน้มการบริหารด้านการเงินของกิจการวิทยุโทรทัศน์
5. โครงสร้างระบบการควบคุมวิทยุโทรทัศน์

ซึ่งแสดงถึงปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการสร้างสารและการกระจายสาร ที่ก่อให้เกิดผลต่อพฤติกรรมทางการสื่อสาร โดยเฉพาะในการแพร่กระจายสารที่เป็นรายการภาพยนตร์ต่างประเทศ ในกรณีศึกษานี้ สามารถวิเคราะห์ให้เห็นโครงสร้างการควบคุมการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ได้แผนภูมิดังนี้

โครงสร้างการควบคุมการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์

ก. การควบคุมของรัฐ

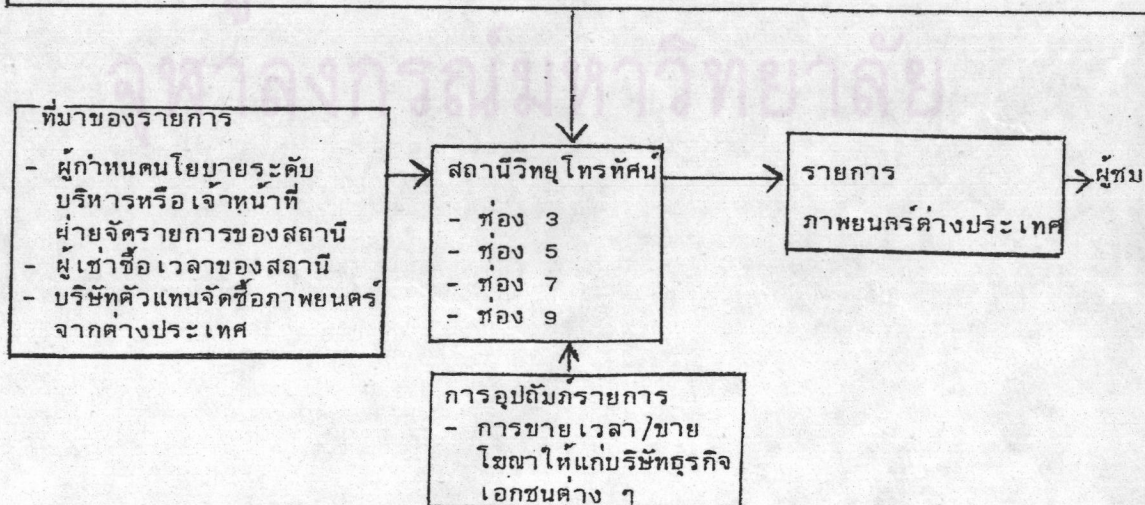
- รัฐบาลเป็นเจ้าของกิจการ (ฝ่ายพลเรือน/ฝ่ายทหาร)
- กฎหมายที่ออกมาบังคับใช้โดยตรง (เช่น พรบ.วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ 2498/ระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ 2518)
- ระเบียบว่าด้วยการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ทางวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2521/ระเบียบสถานีโทรทัศน์กองทัพกว่าด้วยการตรวจบทแสดงและการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ พ.ศ. 2511
- มาตรการกำหนดอัตราส่วนการแพร่ภาพออกอากาศของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์

ข. การควบคุมกันเอง

- การบริหารงานของสถานีฯ แต่ละหน่วยงาน
- บรรทัดฐาน/สมาคมชมรม

ค. การควบคุมจากบุคคลภายนอก

- ผู้ชม
- บริษัทวิจัย
- กลุ่มผลักดันทางสังคม
- กลุ่มผลประโยชน์

จากแผนภูมิ อธิบายให้เห็นว่า โครงสร้างการควบคุมการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ ถูกควบคุมจากองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

ก. การควบคุมของรัฐ ในส่วนของการจัดองค์การวิทยุโทรทัศน์ ที่รัฐเป็นเจ้าของ กิจการโดยมีโครงสร้างการดำเนินงานที่แบ่งออกเป็นทั้งฝ่ายพลเรือน และฝ่ายบริหาร นอกจากนี้ยังมีกฎหมาย และระเบียบต่าง ๆ ที่ออกมาบังคับโดยตรงหรือ กฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวแล้ว โดยเฉพาะ กบว. ที่ได้ออกระเบียบในการควบคุมรายการวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งรวมหมายถึง รายการภาพยนตร์ต่างประเทศด้วย อีกทั้ง ยังมีระเบียบว่าด้วยการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ทางวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2521 และมาตรการการกำหนดอัตราส่วนการแพร่ภาพออกอากาศของภาพยนตร์ต่างประเทศ ที่มีบทบาทสำคัญต่อการควบคุมโดยตรงอยู่ นอกจากนี้ทางด้านสถานีโทรทัศน์ของกองทัพบก ยังมีระเบียบของสถานีโทรทัศน์กองทัพบกว่าด้วยการตรวจบทแสดงและการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ พ.ศ. 2511 กำกับเพิ่มเติมอีกด้วย

ข. การควบคุมกันเอง ที่สำคัญได้แก่นโยบายในการบริหารงานของสถานีวิทยุโทรทัศน์ แต่ละหน่วยงาน ที่จะมึนโยบายต่อการจัดรายการภาพยนตร์ต่างประเทศอย่างไร ให้ความสำคัญมากน้อย เพียงใด อีกทั้งการมีบรรทัดฐานหรือสมาคมวิทยุโทรทัศน์ ก็อาจเป็นส่วนหนึ่งในการควบคุมการจัดรายการทางอ้อมด้วย

ค. การควบคุมจากบุคคลภายนอก มีอิทธิพลอย่างมากต่อการจัดรายการภาพยนตร์ต่างประเทศ โดยเฉพาะ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่ามาจากพลังทางการตลาดเป็นสำคัญ ได้แก่ ความนิยมของผู้ชม หรือบริษัทวิจัยที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในการกำหนด Rating ของรายการให้กับบริษัทโฆษณา หรือ ผู้จัดรายการ โดยจะส่งผลให้มีปริมาณการเสนอภาพยนตร์ต่างประเทศมากน้อย เพียงใด อีกทั้งกลุ่มผลักดันทางสังคม หรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อาจจะมีผลบ้างในทางอ้อมเท่านั้น

ส่วนทางด้านที่มาของรายการ หรือผู้ส่งสาร ที่เป็นผู้นำเข้าภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ ได้แก่ ผู้กำหนดนโยบายระดับบริหารของสถานี หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดรายการ ผู้เช่าซื้อเวลาจัดรายการในนามของหน่วยงานธุรกิจที่เป็นผู้นำเข้าภาพยนตร์ต่างประเทศ ก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ในการกำหนดนโยบาย หรือผังการจัดรายการภาพยนตร์ต่างประเทศ ให้มีจำนวนสัดส่วนมากน้อย เพียงใด การกำหนดประเภทของ เนื้อหา หรือแหล่งที่มาของภาพยนตร์ต่างประเทศ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่นที่เป็นตัวแปรแทรกที่สำคัญ ในการจัดรายการภาพยนตร์ต่างประเทศ คือ การอุปถัมภ์รายการของหน่วยงานบริษัทธุรกิจเอกชนต่าง ๆ ที่มีส่วนผลักดันสำคัญที่ทำให้รายการอยู่รอดได้หรือไม่ อีกทั้งยังมีอิทธิพลในการกำหนดเนื้อหา หรือคุณภาพของรายการด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์นี้ ได้แสดงให้เห็นปัจจัย และผลกระทบคือกระบวนการสร้างสาร กระจายสาร ของสถานีวิทยุโทรทัศน์ที่ทำการศึกษาคือ ช่อง 3, 5, 7 และ 9 ในการแพร่กระจายรายการภาพยนตร์ต่างประเทศ โดยองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง และผลกระทบเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ซึ่งสามารถสรุปให้เห็นเป็นโครงสร้างการควบคุมการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศน์ ตามแผนภูมิดังกล่าว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ต่างประเทศ

ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการไหลของรายการโทรทัศน์ พอสรุปได้ดังนี้

คาร์ล นอร์เดนสเตรง และ ทาปิโอ วาริส (Kaarle Nordenstreng and Topio Varis) ปี ค.ศ. 1974 ได้ศึกษาการไหลของรายการโทรทัศน์ทั่วโลก เป็นรายงานที่เสนอต่อยูเนสโก (UNESCO) เก็บข้อมูลโดยการใช้การวิเคราะห์เชิงประจักษ์ที่ครอบคลุมหัวข้อดังนี้ เช่น เนื้อหาทั่วไป, จำนวนร้อยละ การส่งรายการจากต่างประเทศเข้ามาเปรียบเทียบกับรายการที่ผลิตในประเทศ

และผลการศึกษา ได้แสดงถึงลักษณะ 2 ประการ ของการครอบงำรายการโทรทัศน์ในโลก คือ การไหลของข้อมูลข่าวสารเป็นการไหลทางเดียวจากประเทศผู้ส่งออกรายใหญ่ไปยังส่วนอื่น ๆ ของโลก และรายการส่วนใหญ่ที่ส่งออกไปคือรายการบันเทิง การศึกษาชิ้นแรกจะหาค่าเฉลี่ยรายการโทรทัศน์ที่ส่งเข้ามาต่อปี/ชั่วโมง โดยนำเข้าไปสู่ข้อค้นพบว่าการอ่านรายการผลิต และผู้จัดจำหน่ายรายใหญ่ของโลกในขณะนั้น คือ สหรัฐอเมริกา (ส่งออก 150,000 ชั่วโมง/ปี) สหราชอาณาจักร และฝรั่งเศส (ประเทศละ 20,000 ชั่วโมง/ปี) และเยอรมันตะวันตก 6,000 ชั่วโมง/ปี

อย่างไรก็ตาม ทั้ง Nordenstreng และ Varis ยอมรับว่า การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัด เพราะศึกษาเพียงเพื่ออธิบายแบบแผนการไหลของรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ แต่ไม่ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยอื่น ๆ เช่น เจ้าของ, แหล่งเงินทุน, การควบคุมความเกี่ยวข้องทางการเมือง ฯลฯ ซึ่งการศึกษาในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ได้ ผลการวิจัยที่ลึกซึ้งต่อไป

แอนโทนี บร็อค (Antony Brock, 1983) ได้เสนอรายงานการวิจัยเรื่อง "สามสัปดาห์ของโทรทัศน์" ซึ่งคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติของฝรั่งเศส ได้ทำส่งแก่องค์การยูเนสโก (UNESCO) ข้อมูลที่ได้อยู่ในช่วงสามสัปดาห์ของปีที่สำรวจ ค.ศ. 1979

รายงานดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นปัญหา การไหลของรายการโทรทัศน์จากต่างประเทศ และผลที่มีต่อวัฒนธรรมของประเทศที่เป็นผู้รับด้วย กล่าวคือในประเทศที่ต่อสายเคเบิลโทรทัศน์ให้ถึงกันได้ เช่น แคนาดา จะได้รับรายการโทรทัศน์จาก CBS และ NBC ของสหรัฐอเมริกาถึง 29% ในเบลเยียมมีช่องที่ส่งมาจากฝรั่งเศส 3 ช่อง และสถานีโทรทัศน์ RTL ที่ลักเซมเบิร์ก เสนอรายการรวม 71.5% แต่ประเทศฝรั่งเศสและญี่ปุ่น ส่งรายการโทรทัศน์จากต่างประเทศน้อยกว่า 10% (อิตาลีส่งเข้า 17.7% บัลแกเรีย 24.4% และฮังการี 31.8%)

ในประเทศเบลเยียมมีรายการที่มาจากฝรั่งเศสมากกว่า 52% มาจากสหรัฐอเมริกา มากกว่า 12% และมาจากสหราชอาณาจักรเกือบ 2% ส่วนบัลแกเรียได้รายการโทรทัศน์จากสหภาพโซเวียต 15% แต่ก็ส่งรายการประเทศอื่น ๆ ด้วย (ทั้งประเทศสังคมนิยมและทุนนิยม) สำหรับแคนาดา ได้รายการจากสหรัฐอเมริกาถึง 44.3% จากสหราชอาณาจักรเพียง 3.9% และฝรั่งเศสเพียง 2.6%

ขณะที่ฝรั่งเศสส่งรายการจากต่างประเทศน้อยกว่าประเทศอื่น คือส่งจากสหรัฐอเมริกาเพียง 6.7% จากสหราชอาณาจักรและอิตาลีเพียงประเทศละ 0.8% สำหรับประเทศญี่ปุ่นนั้นได้รายการจากสหรัฐอเมริกา 6.7% เช่นเดียวกัน แต่ได้จากฝรั่งเศสและสหราชอาณาจักรประเทศละ 1.3%

ฮังการี ส่งรายการจากสหภาพโซเวียต 7% จากสหรัฐอเมริกา 3.4% จากอิตาลี และโปแลนด์ประเทศละ 4.4% ส่วนอิตาลีนั้นส่งรายการจากสหรัฐอเมริกา 11.5% และจากสหราชอาณาจักร 4.5%

รายงานนี้ได้แสดงให้เห็นการไหลของรายการโทรทัศนจากต่างประเทศ ในประเทศ
ที่ทำการศึกษา 7 ประเทศ คือ แคนาดา ญี่ปุ่น เบลเยียม บัลกาเรีย ฝรั่งเศส ฮังการี อิตาลี
ดังกล่าวแล้ว

ปี ค.ศ. 1984 ลิวียา แอนโตลา และ เอเวอร์เรตต์ เอ็ม โรเจอร์ (Livia
Antola and Everett M. Roger) ได้เสนอผลการวิจัยเรื่อง "การไหลของรายการ
โทรทัศนในประเทศละตินอเมริกา" การศึกษานี้ ต้องการทราบรูปแบบการไหลของรายการ
โทรทัศนในทวีปอเมริกา และความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการไหลที่ว่าทำหน้าที่ได้อย่างไร
ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาในประเทศเม็กซิโก เปรู อาร์เจนตินา บราซิล และ เวเนซุเอล่า
เมื่อปี พ.ศ. 1962 ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับผลการวิจัย ดังนี้

1. ทิศทางการไหลของรายการโทรทัศนในประเทศละตินอเมริกาเมื่อระยะเวลา
10 ปีที่ผ่านมา มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น การนำเข้ารายการโทรทัศนจากสหรัฐอเมริกายังคง
มีความสำคัญอยู่แต่ก็ลดจำนวนลงมาก เพราะมีการสั่งซื้อรายการจากสหรัฐอเมริกาน้อยกว่า
ประเทศละตินอเมริกาด้วยกันเอง หรือน้อยกว่ารายการที่ผลิตขึ้นเองในประเทศ

2. เม็กซิโก ยังคงเป็นผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper) ที่สำคัญสำหรับการไหลของ
รายการโทรทัศนจากสหรัฐอเมริกาไปสู่ละตินอเมริกา และจากละตินอเมริกาไปสู่สหรัฐอเมริกา
ทั้งนี้เนื่องจากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และการเป็นศูนย์กลางถ่ายเทที่เมือง เม็กซิโกซิตี แต่ใน
ปัจจุบันนี้บทบาทก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยที่อาร์เจนตินา เวเนซุเอล่า และชิลี ได้กลายเป็นผู้
ส่งออกรายสำคัญด้วย

ในประเทศไทย

การวิจัยเกี่ยวกับการไหลของภาพยนตร์ต่างประเทศทางโทรทัศนในประเทศไทยนั้น
ยังไม่เคยมีผู้ใดได้ศึกษาไว้เลย การศึกษาที่พอจะเกี่ยวข้องบ้างสามารถแยกเป็นประเด็นต่าง ๆ
ได้ดังนี้

สื่อมวลชนโทรทัศน

วัฒนา พัฒนพงศ์ และคณะได้ทำรายงานการวิจัยเรื่อง "สื่อมวลชนกับบทบาทด้าน
จริยธรรม" ปีพ.ศ. 2530 สรุปผลการวิจัยว่า

1. สื่อที่เข้าถึงผู้รับมากที่สุด คือโทรทัศน์ ติดตามด้วยหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ ภาพยนตร์โรง วีดีโอ และเทปคาสเซ็ท ตามลำดับ
2. รายการที่เข้าถึงผู้รับมากที่สุด คือ ข่าว รองลงไปได้แก่ โฆษณา สารคดี และบันเทิง ตามลำดับ
3. รายการที่ผู้รับสื่อนิยม คือ ประชาชนนิยมรายการข่าว นักวิชาการนิยมรายการสารคดี เยาวชนนิยมรายการบันเทิง และสื่อมวลชนให้ความสนใจรายการโฆษณามากที่สุด
4. บทบาทของสื่อมวลชน ทุกสื่อมีโอกาสแสดงบทบาททั้งในด้านสร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์ โดยเฉพาะสื่อที่แสดงบทบาทด้านไม่สร้างสรรค์นั้น สื่อบันเทิง เป็นสื่อที่น่าห่วงใยมากที่สุด เพราะเยาวชนให้ความสนใจสื่อประเภทนี้กันมากโดยเฉพาะวีดีโอ รองลงมาคือนิตยสารประเภทวัยรุ่นการ์ตูน และภาพยนตร์โทรทัศน์ที่เสนอเรื่องราวที่ปลุกฝังค่านิยมผิด ๆ เช่น การใช้ความรุนแรง ความอาชญากรรม และความอิจฉาริษยา เป็นต้น

ประมะ สตะเวทิน ได้ทำรายงานการวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ การดูโทรทัศน์และทัศนคติของวัยรุ่นในกรุงเทพมหานคร" ปีพ.ศ. 2531 สรุปผลการวิจัยดังนี้

1. วัยรุ่นทุกคนมีโอกาสดูโทรทัศน์ รายการโทรทัศน์ที่วัยรุ่นนิยมดูมากที่สุดได้แก่ ข่าว ภาพยนตร์ เกมต่าง ๆ ดนตรีและเพลง ละคร และกีฬา ตามลำดับ วัยรุ่นส่วนใหญ่ (161 คนหรือ 80.5%) ดูโทรทัศน์กับคนในครอบครัว
2. ความบ่อยครั้งและระยะเวลาที่ดูโทรทัศน์กับความบ่อยครั้งที่ดู รายการข่าวและความรู้ ไม่มีความสัมพันธ์กับรสนิยม ความก้าวร้าวรุนแรงและศีลธรรม และความถูกต้อง แต่ความบ่อยครั้งที่ดูรายการบันเทิง มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับรสนิยมและความก้าวร้าวรุนแรง และมีความสัมพันธ์เชิงลบกับศีลธรรมและความถูกต้อง

ช่วงวันและเวลาที่รับชมโทรทัศน์

การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปีพ.ศ. 2522 พบว่าช่วงเวลาที่รับชมโทรทัศน์สูงสุดคือ ระหว่าง 19.00-21.00 น. มีครัวเรือนเปิดเครื่องรับชมโทรทัศน์เกินร้อยละ 90 รองลงมาคือ ช่วงก่อนและหลัง 19.00-21.00 น. จะสังเกตได้ว่าตั้งแต่เวลา 18.00-22.00น.

มีการเปิดเครื่องรับชมโทรทัศน์ในอัตราเท่า ๆ กัน ทั้งช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ และวันจันทร์-ศุกร์ แต่สำหรับช่วง 12.00-17.00 น. นั้น วันจันทร์ถึงวันศุกร์จะมีการรับชมโทรทัศน์น้อยกว่า วันเสาร์-อาทิตย์ เฉลี่ยแล้วลดลงประมาณ 40% เนื่องจากผู้ชมส่วนใหญ่ไปทำงาน นอกนั้นร้อยละ 8-18 มีโอกาสเปิดรับชมในช่วงเวลาดังกล่าวบ้าง

ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ วัฒนา พัฒนพงศ์ และคณะ ปีพ.ศ. 2530 พบว่า ในช่วงเวลาที่มีผู้รับชมโทรทัศน์มาก คือ ช่วง 19.00-21.00 น. เป็นช่วงที่มีผู้เปิดรับชมโทรทัศน์สูงสุดถึงร้อยละ 68.0 ข้อค้นพบนี้แปลความหมายได้ว่าเมื่อผู้ชมเสร็จสิ้นภารกิจประจำวัน เตรียมตัวพักผ่อนก่อนหลับนอน จะเป็นช่วงที่มีผู้เปิดชมโทรทัศน์กันมาก ส่วนช่วงที่รับชมโทรทัศน์ดึกที่สุด พบว่าร้อยละ 53.3 ของผู้ชม นิยมเปิดรับชมโทรทัศน์จนปิดรายการ แต่มิได้ชมเป็นประจำ

การวิเคราะห์เนื้อหาของรายการโทรทัศน์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ศึกษาจากแบบสอบถามสถานภาพของสถานีโทรทัศน์ และจากการวิเคราะห์รายการสถานีโทรทัศน์ ปี พ.ศ. 2521 ปรากฏว่า เนื้อหาประเภทบันเทิงมีปริมาณตั้งแต่ร้อยละ 51-63 ข่าวย่อยละ 12-17 ความรู้ร้อยละ 12-30 โฆษณาและบริการธุรกิจร้อยละ 6-11 ผลการวิเคราะห์ใกล้เคียงกับผลที่ได้จากวิทยานิพนธ์ของนิสิตปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งพบว่า โดยเฉลี่ยแล้วมีเนื้อหาประเภทบันเทิงร้อยละ 63 ข่าวย่อยละ 17 ความรู้ร้อยละ 14 โฆษณาและบริการธุรกิจร้อยละ 6

ความนิยมในรายการโทรทัศน์

รายงานการสำรวจโทรทัศน์ปี พ.ศ. 2522 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ทางด้านรายการบันเทิง ภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศได้รับความนิยมสูงสุดในเขตเทศบาลมีการรับชมร้อยละ 91 รองลงมาคือละครโทรทัศน์รับชมร้อยละ 87 ส่วนในเขตสุขาภิบาลสูงสุดคือ ภาพยนตร์ไทย อันดับรองลงมา คือละครโทรทัศน์ รับชมรายการในอัตราร้อยละ 95 และ 92 ตามลำดับ

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็กและ
นิตยสารแวงการ ปีพ.ศ. 2525 ได้ทำการศึกษาทัศนคติเด็กวัยเรียนอายุ 6-12 ปี พบว่า
รายการโทรทัศน์ที่เด็กชอบที่สุด คือ รายการการ์ตูน ตามมาด้วย ภาพยนตร์จีน
รายการสำหรับเด็ก รายการสารคดี

รายการภาพยนตร์จีน พบว่าโดยส่วนใหญ่เด็กจะดูภาพยนตร์ชุดที่ผู้ใหญ่ติดตามชม
อยู่แล้ว เด็กจะชอบภาพยนตร์ชุดกำลังภายใน (กังฟู-บู๊ลิ้ม) กับชุดเจ้าพ่ออิทธิพลมากกว่าพวก
ชีวิต

นอกจากนี้รายการการ์ตูนที่เด็กชอบที่สุดนั้น เป็นการ์ตูนซึ่งสร้างโดยต่างประเทศซึ่ง
โดยพื้นฐานแล้ว ผลิตขึ้นเพื่อเด็ก ๆ ในประเทศของเขาเอง

มนต์ชัย นินนาทนนท์ ได้ทำรายงานการวิจัยเรื่อง "อิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อเยาวชน"
ปีพ.ศ. 2526 พบว่า รายการโทรทัศน์ที่เยาวชนชายชอบชมมากที่สุด คือ ภาพยนตร์การ์ตูน รอง
ลงมาคือภาพยนตร์จีนกำลังภายใน ภาพยนตร์ข่าวต่างประเทศผ่านดาวเทียม และรายการสารคดี
ส่วนเยาวชนหญิง ชอบชมรายการละครสำหรับเด็กมากที่สุด รองลงมา คือ ภาพยนตร์จีนกำลัง
ภายใน ภาพยนตร์การ์ตูน ข่าวต่างประเทศผ่านดาวเทียม รายการตอบปัญหา รายการสารคดี
และข่าวกีฬา

วัฒนา พัฒนพงศ์ และคณะ ปีพ.ศ. 2530 พบว่า รายการบันเทิงที่มีผู้สนใจชมมากที่สุด
คือ 1. ภาพยนตร์ตลก ร้อยละ 79.8 2. รายการเพลงไทยสากล ร้อยละ 70.5 3. รายการ
ภาพยนตร์ต่างประเทศร้อยละ 70.2

โดยเฉพาะรายการภาพยนตร์ต่างประเทศ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบการเคยรับชมและ
ระดับความสนใจของกลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่ม ดังนี้

- การเคยรับชมของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีจำนวนถึงร้อยละ 95.3
- ระดับความสนใจ เรียงลำดับดังนี้ 1. นักวิชาการร้อยละ 72 2. สื่อมวลชน
ร้อยละ 70.2 3. ประชาชน ร้อยละ 70 4. เยาวชน ร้อยละ 69.2

สำหรับข้อค้นพบที่น่าพิจารณาต่อไป ในเรื่องเกี่ยวกับภาพยนตร์ เมื่อเปรียบเทียบใน
บรรดาภาพยนตร์ประเภทต่าง ๆ จะพบว่า ประชากรตัวอย่างพบเห็นหรือเคยชินกับการชม
ภาพยนตร์ทางโทรทัศน์สูงสุด คือร้อยละ 87.8 รองลงมาคือ ภาพยนตร์โรง ร้อยละ 64.6
และสุดท้าย คือ ภาพยนตร์ทางวิดีโอ ร้อยละ 49.9 ส่วนในแง่ของความสนใจพบว่าชมภาพยนตร์
ทางโทรทัศน์มากที่สุด คือร้อยละ 54.5 รองลงมาคือภาพยนตร์ที่ฉายตามโรงร้อยละ 37.9
และภาพยนตร์วิดีโอเป็นอันดับสุดท้าย ร้อยละ 37.5

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย